

Σημειώσεις Ευρωπαϊκού

Κεφ. 1

Ευρωπαϊκό Δίκαιο είναι το δίκαιο που θεσπίστηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης και εντάσσεται στο κλασσικό διεθνές δίκαιο. Γέννημα αυτού του δικαίου είναι η ευρωπαϊκή σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου, που αποτελεί ένα από τα πιο τελειοποιημένα συστήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το ευρωπαϊκό δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναπτύσσει προνομιακές σχέσεις με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής ένωσης.

Το δίκαιο της ευρωπαϊκής ένωσης, έννοια στενότερη του ευρωπαϊκού δικαίου, αποτελεί ένα σύστημα αρχών και κανόνων που διατυπώθηκαν σταδιακά, αρχικά στα πλαίσια των ευρωπαϊκών κοινοτήτων (κοινοτικό δίκαιο) και μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ που τέθηκε σε εφαρμογή την 1.1.1993 στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ένωσης. Μπορεί να νοηθεί ως το σύστημα των κανόνων δικαίου που διέπει την οργάνωση και τη λειτουργία των οργάνων της ένωσης, καθορίζει τη συμπεριφορά των υποκείμενων δικαίου αυτής και τον τρόπο επίλυσης διαφορών που προκύπτουν ανάμεσα σ αυτά.

Διαφοροποίηση από εσωτερικό δίκαιο

Α) Απεξάρτηση των εννοιών του ενωσιακού δικαίου από τις αντίστοιχες του εσωτερικού δικαίου: Το ενωσιακό δίκαιο πολλάκις χρησιμοποιεί στα κείμενα του έννοιες οι οποίες προέρχονται από το εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών (π.χ νομισματικά εξισωτικά ποσά). Τίθεται λοιπόν ζήτημα αν το ενωσιακό δίκαιο σ αυτές τις περιπτώσεις παραπέμπει στο εσωτερικό δίκαιο ή όχι. Η απάντηση είναι συνήθως αρνητική, καθώς οι έννοιες του ενωσιακού δικαίου οφείλονται να αντιμετωπίζονται υπό το φως αυτού, μέσω αυτόνομης ερμηνείας και ανεξαρτήτως κριτηρίων του εθνικού νομοθέτη. Αντίθετα, αν ρητώς το κείμενο του ενωσιακού δικαίου παραπέμπει στο

εσωτερικό δίκαιο, τότε γίνεται δεκτή μια εξαρτημένη ερμηνεία (π.χ άρθρο 54 ΣΛΕΕ).

Β) Νομικές κατηγορίες του ενωσιακού δικαίου: Στο ενωσιακό δίκαιο δεν έχει σημασία η διάκριση των υποθέσεων προς δικαστική επίλυση σε δημόσιου και ιδιωτικού χαρακτήρα. Επίσης, το ευρωπαϊκό δικαστήριο δεν ενδιαφέρεται αν το παραπέμπον υπόθεση εσωτερικό δικαστήριο είναι πολιτικό ή διοικητικό και το ένδικο μέσο που ασκείται χαρακτηρίζεται ως αγωγή, προσφυγή ή αίτηση ακυρώσεως. Ακόμα δεν έχει σημασία αν το δίκαιο του ανταγωνισμού εντάσσεται κατά το εσωτερικό δίκαιο στον κλάδο του αστικού-εμπορικού ή διοικητικού δικαίου.

Αυτό που ενδιαφέρει το ενωσιακό δίκαιο είναι α) η εθνική έννομη τάξη να μην μεταχειρίζεται δυσμενέστερα αξιώσεις πολιτών που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο σε σχέση με αντίστοιχες αξιώσεις που απορρέουν από το εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) β) οι διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται από το εσωτερικό δίκαιο για την άσκηση των ένδικων βοηθημάτων να μην καθιστούν την ικανοποίηση των αξιώσεων αυτών ιδιαιτέρως δυσχερή ή αδύνατη (αρχή της αποτελεσματικότητας).

Βασική αρχή του ενωσιακού δικαίου είναι η εξωσυμβατική ευθύνη των κρατών για τις παράνομες πράξεις τους. Το πνεύμα εδώ δεν είναι η χρηματική ικανοποίηση του ζημιωθέντος αποκλειστικά, αλλά η αποκατάσταση των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, στα πλαίσια της οδηγίας 2004/35/EK. Έτσι δημιουργείται μια νέα γενική αρχή του ενωσιακού δικαίου, αυτή της **προφύλαξης** (T-74/00 *Artegodan*, C-236/01 *Monsanto*) που επιβάλλει στις αρμόδιες αρχές τη λήψη κατάλληλων μέτρων ώστε να προλαμβάνονται, σε περίπτωση επιστημονικής αβεβαιότητας ως προς τον κίνδυνο, ζημιογόνες συνέπειες π.χ. για τη δημόσια υγεία ή το περιβάλλον. Με βάση την παραπάνω αρχή εισάγεται η αντιστροφή του βάρους απόδειξης. Μάλιστα αποδεικτικό μέσο αρκεί απλώς η πιθανολόγηση του κινδύνου και η παρουσίαση ατελών επιστημονικών στοιχείων.

Γ) Η σημασία της νομολογίας: Στα κείμενα του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου, γίνεται χρήση αόριστων νομικών εννοιών, των οποίων η εξειδίκευση αποτελεί έργο των δικαιοδοτικών οργάνων της ένωσης. Το δίκαιο της ευρωπαϊκής ένωσης είναι νομολογιακό δίκαιο. Συνεπώς τα δικαιοδοτικά όργανα της ένωσης εκτελούν και δικαιοπαραγωγικό έργο μέσω της νομολογίας τους, η οποία εξειδικεύει αόριστες νομικές έννοιες. Βέβαια αυτό το έργο περιορίζεται από τη φύση του δικαστικού επαγγέλματος, όπως η υποχρέωση του δικαστηρίου να επιλαμβάνεται μιας υποθέσεως μόνο όταν τεθεί ενώπιον του από εθνικό δικαστή (σε περίπτωση δυσχέρειας ερμηνείας, ο εθνικός δικαστής κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ οφείλει να αποστείλει προδικαστικό ερώτημα στο δικαστήριο της ένωσης) ή θεσμικών οργάνων της ένωσης, ή κράτους-μέλους ή ιδιώτη, η υποχρέωση να κρίνει βάση των αιτημάτων των διαδίκων και να αιτιολογεί τις αποφάσεις του. Πρωτεύουσα ερμηνεία είναι η τελεολογική ερμηνεία, χωρίς να αποκλείονται η γραμματική, η ιστορική ή η συστηματική ερμηνεία.

Δ) Γενικές αρχές του δικαίου των κρατών μελών και της ένωσης: Οι γενικές αρχές αποτελούν προαπαιτούμενο για την προσέγγιση του δικαίου της ένωσης. Οι γραπτοί κανόνες πολλές φορές εξειδικεύουν απλώς τις γενικές αρχές του δικαίου της ένωσης. Συνεπώς οι γενικές αρχές αποτελούν θεμέλιο του οικοδομήματος της ευρωπαϊκής ένωσης.

Διαφοροποίηση από το διεθνές δίκαιο

Α) ως προς τις συναπτόμενες συνθήκες: Στο διεθνές δίκαιο συνάπτονται κατά κύριο λόγο συνθήκες συνεργασίας, δηλαδή συνθήκες στις οποίες τα συμβαλλόμενα κράτη, διατηρούν πλήρως την αυτονομία τους και τα δικαστήριά τους ερμηνεύουν και οριοθετούν το περιεχόμενο της υπογραφείσας συνθήκης κατά τη βούλησή τους. Συνεπώς η αναγνώριση και η προστασία δικαιωμάτων των ιδιωτών επαφίεται στην καλή θέληση και ομοιόμορφη ερμηνεία από πλευράς των κρατών. Αντίθετα στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ένωσης συνάπτονται συνθήκες

ενοποιήσεως, δηλαδή τα κράτη μεταβιβάζουν προς την ένωση κυριαρχικά τους δικαιώματα, χάνουν την αυτοτέλειά τους και παρουσιάζεται το φαινόμενο της διαιρεμένης κυριαρχίας. Εγκαθιδρύεται επίσης δικαστήριο με αποκλειστική και υποχρεωτική αρμοδιότητα επίλυσης διαφορών μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών ή μεταξύ αυτών και της ένωσης για θέματα που ανάγονται στις συνθήκες αυτές, οπότε αποκλείεται η αυθαιρεσία. Τέλος η αναγνώριση δικαιωμάτων προς τους ιδιώτες δεν αποτελεί προϊόν βούλησης των μερών, αλλά προϊόν ερμηνείας του πνεύματος, του γράμματος και του συστήματος των διατάξεων της Συνθήκης (26/62 Van Gend en Loos).

Β) ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα: Πολλά προστατευόμενα δικαιώματα διαφέρουν. Υπάρχουν δικαιώματα όπως η ελευθερία εγκατάστασης που δεν προστατεύεται από την ΕΣΔΑ, αλλά προστατεύεται στο πλαίσιο του χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου άρθρο 6 ΣΕΕ. Επίσης διαφέρουν οι πηγές προστασίας. Στο εσωτερικό δίκαιο, πηγή προστασίας είναι το σύνταγμα, στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ η ίδια η ΕΣΔΑ, ενώ στο πλαίσιο του δικαίου της ευρωπαϊκής ένωσης είναι οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και οι συμφωνίες που συνάπτουν είτε αυτά είτε η ίδια η ένωση. Επίσης, στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου αυτά είναι ιδωμένα ως υποκειμενικά ατομικά δικαιώματα, ενώ στο πλαίσιο του δικαίου της ευρωπαϊκής ένωσης είναι ιδωμένα ως όργανα ενοποίησης.

Κεφ. 2

Σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου 6/64 Costa/Enel η έννομη τάξη της ευρωπαϊκής ένωσης χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερη και σύμφωνα με την 26/62 Van Gend en Loos, αυτόνομη(βέβαια στην αρχή παρουσιάστηκε ως μια νέα έννομη τάξη διεθνούς δικαίου και διορθώθηκε άμεσα). Συνιστά ένα σύνολο κανόνων δικαίου οργανωμένων και διαρθρωμένων με συνοχή, το οποίο ορίζει τα υποκείμενα στα οποία απευθύνονται οι κανόνες που θεσπίζονται, καθώς και τα όργανα που είναι αρμόδια για την παραγωγή νέων κανόνων δικαίου, τη διαπίστωση του

περιεχομένου των κανόνων αυτών δια της ερμηνείας, την εφαρμογή τους στις περιπτώσεις που απαιτείται, την αποτελεσματική επίλυση διαφορών μέσω δικαστικών αποφάσεων σε περίπτωση αμφισβητήσεως και την εκτέλεση των αποφάσεων αυτών.

Υποκείμενα της ενωσιακής έννομης τάξης αποτελούν τα κράτη μέλη, η ευρωπαϊκή ένωση αφού έχει νομική προσωπικότητα και οι ιδιώτες σύμφωνα με τις αποφάσεις Costa/Enel και Van Gend en Loos.

Η Ένωση έχει αποκλειστικές (τελωνειακή ένωση), συντρέχουσες (περιβάλλον) και υποστηρικτικές αρμοδιότητες (υγεία). Της μεταβιβάζονται για την επίτευξη των σκοπών της, από τα κράτη. Βέβαια το δικαστήριο αναγνωρίζει και σιωπηρές αρμοδιότητες (3,4,6/76 Krammer) που προβλέπονται στο άρθρο 352 ΣΛΕΕ. Όσες δεν μεταβιβάζονται παραμένουν στα κράτη (παρακρατηθείσες αρμοδιότητες, 4 παρ. 1 ΣΕΕ).

Θεμελιώδεις αρχές λειτουργίας των συνθηκών είναι οι αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας (άρθρο 5 παρ. 3 και 4 ΣΕΕ και πρωτόκολλο 2). Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ένωσης, αυτή παρεμβαίνει μόνο όταν τα κράτη δεν μπορούν επαρκώς να ρυθμίσουν τις διαφορές στα πλαίσια του ενωσιακού δικαίου. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, η ένωση για την επιδίωξη των σκοπών της οφείλει να επιλέγει το λιγότερο επαχθές και ταυτόχρονα πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο.

Κεφ. 3

Άγραφες πηγές

Α) Γενικές αρχές του δικαίου

Προκύπτουν από τη νομολογία και την ερμηνεία του δικαστηρίου.

Γίνεται δεκτό (απόφαση 89/85 Ahlstrom, σχετικά με την αρχή της εδαφικότητας) ότι αρχές του δημόσιου διεθνούς δικαίου δεν

αποκλείονται παντελώς από την εφαρμογή στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ένωσης. Επίσης προκρίνεται και ο συνδυασμός αρχών του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου (απόφαση T-115/94 Opel Austria σχετικά με την καλή πίστη-θεμιτή εμπιστοσύνη στα πλαίσια του ενωσιακού δικαίου).

Υπάρχουν αξιωματικές γενικές αρχές που είναι γνωστές στα διάφορα δικαϊκά συστήματα των κρατών, όπως η αρχή της ασφάλειας δικαίου κλπ.

Υπάρχουν αρχές της ίδιας της ενωσιακής τάξης που προκύπτουν από τη νομολογία του δικαστηρίου όπως η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας (18 ΣΛΕΕ).

Υπάρχουν γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών όπως η ισότητα απέναντι στο νόμο και η ανάκληση διοικητικών πράξεων.

B) Θεμελιώδη δικαιώματα άρθρο 6. Παρ.1 ΣΕΕ

Αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία γενικών αρχών. Η θεμελιώδης ιδέα είναι ότι η προστασία των ιδιωτών οφείλει να είναι ισοδύναμη προς εκείνη την οποία απολαμβάνουν οι ιδιώτες στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών, δυνάμει των συνταγματικών κανόνων κάθε κράτους. Αρμόδιο για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων στα πλαίσια του ενωσιακού δικαίου είναι το δικαστήριο, το οποίο ερμηνεύει και εφαρμόζει τις συνθήκες στο πλαίσιο των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών (πλέον είναι η ΕΣΔΑ αφού όλα τα κράτη την έχουν υπογράψει) και των διεθνών συνθηκών περί τα ανθρώπινα δικαιώματα, που αυτά έχουν υπογράψει. Μια τέτοια τακτική παρέχει ευελιξία, διότι επιτρέπει την επιλογή εκεί που υπάρχει δυνατότητα, της υψηλότερης δυνατής εγγύησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Γραπτές πηγές

A) Πρωτογενές δίκαιο

- Οι βασικές συνθήκες ΣΕΕ, ΣΛΕΕ
- Τα πρωτόκολλα που προσαρτώνται στη συνθήκη(ηχ πρωτόκολλο σχετικά με την αρχή της αναλογικότητας και της επικουρικότητας)
- Οι τροποποιητικές συνθήκες και πράξεις
- Ο χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά 6 παρ. 3 ΣΕΕ

Οι μονομερείς ή κοινές δηλώσεις των κρατών μελών που προσαρτώνται στις τελικές πράξεις των συνθηκών δεν εντάσσονται στο πρωτογενές δίκαιο, αλλά χρησιμοποιούνται κατά την ερμηνεία των συνθηκών οπότε δεν στερούνται εντελώς δεσμευτικής δύναμης (άρθρο 31 σύμβαση Βιέννης για την ερμηνεία των συνθηκών).

B) το παράγωγο δίκαιο

Είναι μονομερείς πράξεις που εκδίδουν τα θεσμικά όργανα της ένωσης δυνάμει των εξουσιών που έλκουν από τη συνθήκη (288 ΣΛΕΕ).

1. Κανονισμός: Έχει γενική ισχύ με την έννοια ότι αφορά γενική και αφηρημένη κατηγορία προσώπων. Πρόκειται για μια κατεξοχήν νομοθετική πράξη. Είναι δεσμευτική προς όλα τα στοιχεία της και δεν δύναται να εφαρμόζεται μερικώς ή επιλεκτικώς. Έχει άμεση ισχύ σε όλα τα κράτη μέλη, υπό την έννοια ότι δεν απαιτείται παρέμβαση της νομοθετικής, εκτελεστικής ή κανονιστικής εξουσίας του κράτους ώστε να ισχύσει σ αυτό. Δυνάμει της ιδιότητας αυτής γεννά δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους ιδιώτες και το κράτος από το χρονικό σημείο έναρξης της ισχύος του. Δημοσιεύεται στην επίσημη εφημερίδα της ένωσης και ως νομοθετική πράξη αυτής (297 ΣΛΕΕ) αρχίζει να ισχύει από την ημερομηνία που ορίζει ή σε κάθε περίπτωση από την 20^η μέρα από τη δημοσίευση. Σύμφωνα με την απόφαση 30/72, Επιτροπή/Ιταλίας, η αναπαραγωγή του κανονισμού μέσω εθνικών πράξεων (νομοθετικών, εκτελεστικών ή κανονιστικών) αποτελεί παράβαση του ενωσιακού δικαίου.

Μέτρα εφαρμογής μπορούν να θεσπιστούν από το κράτος μόνο σε περίπτωση που ορίζει ο κανονισμός.

Κανονισμούς εκδίδει το Συμβούλιο της Ευρώπης αυτοτελώς είτε σε συνεργασία με το ευρωκοινοβούλιο(294 ΣΛΕΕ). Εκδίδει επίσης η επιτροπή στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της ή κατόπιν εξουσιοδοτήσεως και η ΕΚΤ.

Διακρίνεται σε βασικό κανονισμό και κανονισμό εφαρμογής. Ο κανονισμός εφαρμογής πρέπει να είναι σύμφωνος με το βασικό κανονισμό.

2. Οδηγία: Δεσμεύει μόνο το κράτος ή τα κράτη στα οποία απευθύνεται. Η οδηγία καθορίζει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, το οποίο δεσμεύει τα κράτη, αφήνοντας σ αυτά την ευχέρεια να επιλέξουν τον τύπο ή τα μέσα επίτευξής του. Πρόκειται για νομικά δεσμευτική πράξη, η οποία δημοσιεύεται στην επίσημη εφημερίδα την ευρωπαϊκής ένωσης και αρχίζει να ισχύει από την ημερομηνία που ορίζει ή ειδάλλως από την 20^η μέρα μετά τη δημοσίευση. Πρόκειται όμως για ατελή πράξη, καθώς μέσα στα πλαίσια που αυτή ορίζει τα κράτη πρέπει να εκδώσουν εθνικές νομοθετικές, εκτελεστικές ή κανονιστικές πράξεις που θα προσανατολίζονται στην επίτευξη του αποτελέσματος που έθεσε η οδηγία(μεταφορά της οδηγίας). Το γεγονός αυτό, πάντως, σύμφωνα με το δικαστήριο, δεν καθιστά τις οδηγίες λιγότερο δεσμευτικές από τους κανονισμούς (52/75 Επιτροπή/Ιταλία).

Τα εθνικά μέτρα που παίρνονται λόγω της οδηγίας πρέπει να έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα μια απλή διοικητική πράξη δεν θα επαρκούσε, καθώς δεν είναι δεσμευτική (υπόθεση C-268/97 Επιτροπή/Βέλγιο). Επίσης πρέπει να προσανατολίζονται επαρκώς προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα προς χάριν των ιδιωτών. Πέρα από τη λήψη μέτρων, μπορεί να απαιτείται απλή τροποποίηση υπάρχοντων κανόνων δικαίου. Συνεπώς, κατ' αρχάς, το κράτος είναι ελεύθερο να επιλέξει τον τύπο και το μέσο συμμόρφωσης προς την οδηγία.

Τέλος, η μεταφορά της οδηγίας μπορεί να είναι και περιπτή, όταν το εσωτερικό δίκαιο στοιχεί πλήρως προς τις επιταγές της οδηγίας και είναι επαρκώς σαφές και ακριβές, ώστε οι δικαιούχοι να είναι σε θέση να γνωρίζουν επακριβώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και να τα προβάλλουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

3. Απόφαση: Είναι μη δεσμευτική προς όλα τα στοιχεία της για τους αποδέκτες (κράτη μέλη ή ιδιώτες) της πράξη. Ο αποδέκτης οφείλει να συμμορφωθεί προς το περιεχόμενό της.

4. Σύσταση και Γνώμη: Δεν είναι δεσμευτικές πράξεις. Η γνώμη εκφράζει μια άποψη. Η σύσταση συνιστά μια πράξη που ωθεί έμμεσα στη δράση. Η επιτροπή διαθέτει γενική αρμοδιότητα προς έκδοση συστάσεων.

Γ) Διεθνείς Συμφωνίες

Η Ένωση είναι αρμόδια να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες με τρίτα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς με βάση τις ρητές, τις εξυπακουόμενες ακόμα και τις υποστηρικτικές της αρμοδιότητες (άρθρο 255 ΣΛΕΕ). Από το χρονικό σημείο έναρξης ισχύος αυτών των συνθηκών, αυτές αποτελούν τμήμα του ενωσιακού δικαίου και το Δικαστήριο είναι αρμόδιο για την εφαρμογή τους (181/73 Haegeman). Το δικαστήριο είναι επίσης αρμόδιο και σε περίπτωση μικτής συμφωνίας, δηλαδή συμφωνίας μεταξύ Ένωσης, κρατών μελών και διεθνούς οργανισμού ή τρίτου κράτους (υποθ. C-53/96 Hermes International). Τέλος το δικαστήριο ερμηνεύει και πράξεις των οργάνων που ιδρύονται λόγω υπογραφείσας συνθήκης μεταξύ της ένωσης και τρίτου κράτους (C-192/89 Sevince).

Σχέση πρωτογενούς δικαίου και συνθηκών

Διεθνείς συμφωνίες μεταξύ των κρατών μελών πριν τη Συνθήκη παύουν να εφαρμόζονται σε περίπτωση αντίθεσής τους προς αυτήν. Διεθνείς συμφωνίες κρατών μελών μετά τη Συνθήκη διέπονται από το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ που τα υποχρεώνει, στα πλαίσια της καλόπιστης συνεργασίας με την ένωση, να απέχουν

από τη λήψη μέτρων που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των στόχων της ένωσης.

Διεθνείς συμφωνίες μεταξύ κρατών μέλους και τρίτου κράτους πριν τη Συνθήκη δεν δίνει το δικαίωμα στο κράτος μέλος να αντιτάξει στην ένωση δικαιώματα που αντλεί από τέτοια συμφωνία και μάλιστα αυτό υποχρεούται προς αναδιαπραγμάτευση ή τερματισμό της συμφωνίας αυτής αν έρχεται σε αντίθεση με τη Συνθήκη. Αυτό δεν συμβαίνει για τις συμβατικές υποχρεώσεις του τρίτου κράτους. Η ένωση δεν έχει αρμοδιότητα σχετικά με αυτές τις συμφωνίες εκτός αν τα κράτη μέλη της τη μεταβίβασαν (GATT).

Διεθνείς συμφωνίες μεταξύ κρατών μέλους και τρίτου κράτους μετά τη Συνθήκη, σε περίπτωση ασυμβατότητας, αυτή περιορίζεται με μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων αυτών στην Ένωση, οπότε τα κράτη μέλη οφείλουν να εκτελούν τις συμφωνίες αυτές με ρήτρα ΕΕ, για μεταβατικές περιόδους ή προληπτικό έλεγχο εκ μέρους της επιτροπής κατά άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ.

Ιεραρχία κανόνων ενωσιακού δικαίου

Κορυφή: Πρωτογενές δίκαιο και άγραφες πηγές

Το παράγωγο δίκαιο και οι διεθνείς συμφωνίες που συνάπτονται πρέπει να είναι συμβατά προς τα παραπάνω.

Οι διεθνείς συμφωνίες υπερέχουν του παραγώγου δικαίου δεδομένου ότι αφού η ένωση τις υπογράφει οφείλει να εκδίδει πράξεις σύμφωνες με το πνεύμα αυτών.

Κεφ. 4

Σύμφωνα με την 6/64 Costa/Enel η ευρωπαϊκή ένωση έχει δικά της όργανα, τα οποία σταδιακά κατέστησαν θεσμικά. Σε σύνολο είναι 7 (άρθρο 13 ΣΕΕ), η ευρωπαϊκή επιτροπή, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής ένωσης, το Ευρωπαϊκό συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα (όργανα δράσης) και το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, το Δικαστήριο και το Ελεγκτικό Συνέδριο (όργανα ελέγχου).

Πέρα από το Ευρωπαϊκό συμβούλιο (άρθρο 15 ΣΕΕ), το ελεγκτικό συνέδριο και συνήθως την ΕΚΤ, όλα τα άλλα θεσμικά όργανα είναι νομοθετικά.

Η Ευρωπαϊκή επιτροπή

Είναι ένα συλλογικό όργανο που απαρτίζεται από ανεξάρτητες προσωπικότητες επιλεγόμενες κατόπιν συμφωνίας των κρατών μελών. Σκοπός είναι η αντιπροσώπευση του γενικού συμφέροντος της ένωσης, η άσκηση νομοθετικής πρωτοβουλίας και η λειτουργία ως φύλακα των Συνθηκών (άρθρο 17 ΣΕΕ).

Σύμφωνα με τη συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 17 παρ. 4 και 5 ΣΕΕ), η επιτροπή θα διοριστεί μεταξύ της περιόδου από τη έναρξη ισχύος της συνθήκης και την 31^η Οκτωβρίου 2014 και θα απαρτίζεται από έναν υπήκοο από κάθε κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένου και του προέδρου της και του ύπατου εκπροσώπου της ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, ο οποίος θα είναι ένας εκ των αντιπροέδρων της. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στα 2/3 του αριθμού των κρατών μελών (18 επίτροποι για 28 κράτη μέλη) που θα ορίζονται εκ περιτροπής, εκτός αν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφασίσει ομόφωνα να αλλάξει τον εν λόγω αριθμό, βάσει συστήματος αυστηρά ισότιμης εναλλαγής το οποίο θα θεσπιστεί ομόφωνα από αυτό.

Σύμφωνα με την παράγραφο 7 του άρθρου 17 ΣΕΕ:

Λαμβάνοντας υπόψη τις εκλογές για το ευρωκοινοβούλιο και αφού προβεί στις κατάλληλες διαβουλεύσεις, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία προτείνει στο ευρωκοινοβούλιο έναν υποψήφιο για το αξίωμα του προέδρου της επιτροπής. Ο υποψήφιος αυτός εκλέγεται από το ευρωκοινοβούλιο με την πλειοψηφία των μελών που το απαρτίζουν. Εάν ο υποψήφιος δεν συγκεντρώσει την πλειοψηφία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία, προτείνει εντός μηνός νέο υποψήφιο, ο οποίος εκλέγεται από το ευρωκοινοβούλιο με την ίδια διαδικασία.

Το Συμβούλιο στη συνέχεια μαζί με τον νέο πρόεδρο καταρτίζουν τη λίστα με τα μέλη που θα προτείνουν να διοριστούν ως μέλη της επιτροπής.

Όλα τα μέλη της επιτροπής μαζί με τον πρόεδρο και τον ύπατο αρμοστή για εξωτερική πολιτική και ασφάλεια υπόκεινται ως σώμα σε ψήφο έγκρισης του Ευρωκοινοβουλίου. Κατόπιν της έγκρισης αυτής, η επιτροπή διορίζεται από το ευρωπαϊκό συμβούλιο το οποίο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία.

Οι επίτροποι ενεργούν προς το συμφέρον της ένωσης αποκλειστικά και είναι ανεξάρτητοι από τις κυβερνήσεις των κρατών αλλά και από ιδιωτικά συμφέροντα.

Κατά το άρθρο 17 παρ.3 ΣΕΕ, η θητεία των μελών είναι πενταετής, δηλαδή ισόχρονη με αυτή του ευρωκοινοβουλίου. Για να διατηρείται αυτή η αντιστοιχία, η αντικατάσταση παραιτηθέντων ή απαλλαγέντων μελών γίνεται για το υπόλοιπο της θητείας τους. Η απαλλαγή ή η παραίτηση μελών προβλέπεται στο άρθρο 245 ΣΛΕΕ, μαζί με το ασυμβίβαστο των μελών της επιτροπής μεταξύ του έργου τους και οποιουδήποτε άλλου επαγγέλματος (αμειβομένου ή μη) για όλη τη διάρκεια της θητείας τους. Επίσης προβλέπει την άσκηση καθηκόντων με εντιμότητα και διακριτικότητα. Μάλιστα κατά το 247 ΣΛΕΕ η επιτροπή μπορεί να απαλλάξει μέλος αν αυτό δεν πληροί πλέον τις αναγκαίες προϋποθέσεις άσκησης των καθηκόντων του ή αν διαπράξει βαρύ παράπτωμα και να αποφασίσει την έκπτωσή του από το δικαίωμα συνταξιοδότησης ή από άλλες αντί αυτού παροχές.

Κατά το άρθρο 17 παρ. 8 ΣΕΕ, η Επιτροπή ευθύνεται έναντι του Ευρωκοινοβουλίου. Το άρθρο 234 ΣΛΕΕ, προβλέπει τη δυνατότητα του ευρωκοινοβουλίου να υποβάλει πρόταση δυσπιστίας κατά της επιτροπής. Συγκεκριμένα ορίζεται ότι το Ευρωκοινοβούλιο δεν δύναται να αποφασίσει επί προτάσεως δυσπιστίας πριν παρέλθουν τρεις τουλάχιστον μέρες μετά την υποβολή της και μόνο με φανερή ψηφοφορία. Αν αυτή γίνει αποδεκτή με πλειοψηφία 2/3 τότε τα μέλη της επιτροπής οφείλουν να παραιτηθούν συλλογικώς.

Η επιτροπή αναθέτει συγκεκριμένες αρμοδιότητες στα μέλη της, αλλά και στους ανώτερους υπαλλήλους της. Οι αρμοδιότητες αυτές διέπονται από αυστηρούς κανόνες. Οι εξουσίες πρέπει να είναι σαφώς καθορισμένες και να είναι σχετικές με την άσκηση των εκτελεστικών αρμοδιοτήτων. Όπως έκρινε το δικαστήριο, η νομιμότητα μιας απόφασης της επιτροπής εξαρτάται αποκλειστικά από το κατά πόσο είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της συνθήκης. Επομένως, για τη θεμελίωση της κατάχρησης εξουσίας, θα πρέπει να καταδειχθεί ότι η απόφασή της επεδίωκε ένα στόχο διαφορετικό από εκείνον που νομιμοποιούνταν να αναλάβει δράση (15/57, *compagnie des Hauts fourneaux de chasse*).

Διαθέτει δοτές αρμοδιότητες.

A) Εξουσία υποβολής προτάσεων: έχει εξουσία υποβολής νομοθετικών προτάσεων είτε με δική της πρωτοβουλία είτε κατόπιν αιτήσεως του ευρωκοινοβουλίου. Οι προτάσεις της Επιτροπής ελέγχονται από το Συμβούλιο, το οποίο μπορεί να εφιστά την προσοχή της επιτροπής ως προς τη σπουδαιότητα πρότασης. Μέχρι απόφασης του Συμβουλίου η επιτροπή μπορεί ελεύθερα να τροποποιεί τις προτάσεις της.

B) Εγγύηση τήρησης Συνθηκών: Είναι θεματοφύλακας των συνθηκών ως ανεξάρτητο σε σχέση με τα κράτη μέλη όργανο (άρθρο 17 παρ. 1 ΣΕΕ). Έχει, λοιπόν, δικαίωμα πληροφόρησης εκ μέρους των κρατών μελών για τις πολιτικές που υιοθετούν προς συμμόρφωση και συνεργασία με τα όργανα της ένωσης, έχει ανακριτικά καθήκοντα, ιδιαίτερα στα πλαίσια του δικαίου του ανταγωνισμού (101 επ. ΣΛΕΕ), δικαίωμα πληροφόρησης εκ μέρους επιχειρήσεων σε ό,τι αφορά την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου και δικαίωμα επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, δικαίωμα επιβολής κυρώσεων με τη μορφή χρηματικών προστίμων σε επιχειρήσεις που παραβιάζουν τον ανταγωνισμό αφού κάτι τέτοιο αποδειχθεί. Τέλος σε περίπτωση παράβασης των Συνθηκών από κράτος μέλος, η επιτροπή έχει το δικαίωμα προσφυγής στο Δικαστήριο.

Γ) Νομοθετικές-Κανονιστικές αρμοδιότητες: Έχει τέτοια αρμοδιότητα στα πλαίσια του δικαίου του ανταγωνισμού(105 παρ. 3 ΣΛΕΕ) και των κρατικών ενισχύσεων (108 παρ. 4 ΣΛΕΕ) ή κατόπιν εξουσιοδοτήσεως από το Συμβούλιο

Δ) Δημοσιονομικές αρμοδιότητες: Έχει εξουσία δημοσιονομικής διαχείρισης, διαμορφώνοντας σχέδια προϋπολογισμού (314 παρ. 1 ΣΛΕΕ) που καταρτίζονται από το ευρωκοινοβούλιο και το συμβούλιο (310 ΣΛΕΕ) και εκτελεί τον ενωσιακό προϋπολογισμό (317 ΣΛΕΕ)

Ε) Λοιπές εξουσίες: Εξουσία διατύπωσης γνώμων και συστάσεων στα πλαίσια της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, υποβολή συστάσεων προς το Συμβούλιο για έναρξη διαπραγματεύσεων κατά το 218 ΣΛΕΕ για τη σύναψη διεθνών συμφωνιών.

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής ένωσης

Απαρτίζεται από τους υπουργούς των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Κάθε κυβέρνηση αποστέλλει στις συνεδριάσεις ένα από τα μέλη της ανάλογα με την καθ' ύλη αρμοδιότητά του. Η προεδρία του ασκείται διαδοχικώς από κάθε κράτος για περίοδο 6 μηνών, σύμφωνα με τη σειρά που ομοφώνως ψηφίζει το Συμβούλιο (16 παρ. 9 ΣΕΕ και 236 ΣΛΕΕ).

Η ημερήσια διάταξη του Συμβουλίου της ευρωπαϊκής ένωσης, όπως προετοιμάζεται από την επιτροπή μονίμων αντιπροσώπων των κρατών μελών περιλαμβάνει δύο σκέλη, πρώτα μια ψηφοφορία χωρίς συζήτηση και στη συνέχεια συζητήσεις που συνοδεύονται ή όχι από ψηφοφορία. Η επιτροπή ως συντάκτης των σχεδίων συμμετέχει στις αποφάσεις του Συμβουλίου προκειμένου να υποστηρίξει τις απόψεις της. Το συμβούλιο διαθέτει δική του γραμματεία και νομική υπηρεσία.

Το άρθρο 16 παρ. 8 ΣΕΕ θεσπίζει δύο είδη συνόδων του Συμβουλίου, νομοθετική και μη νομοθετική. Η πρώτη συσκέπτεται, συνεδριάζει και ψηφίζει δημοσίως για λόγους διαφάνειας. Απαιτείται ειδική πλειοψηφία (άρθρο 16 παρ. 3 ΣΕΕ). Κάθε κράτος

έχει μια ψήφο. Από άποψη περιεχομένου η ψηφοφορία, για να είναι έγκυρη απαιτεί δύο κριτήρια. Πρώτον να ψηφίζουν υπέρ το 55% των κρατών μελών που αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 65% του πληθυσμού της Ένωσης. Για την επίτευξη βέτο απαιτείται η σύμπραξη προς αυτό τουλάχιστον τεσσάρων μελών του Συμβουλίου. Δεδομένου ότι για ορισμένα θέματα όπως η εξωτερική πολιτική απαιτείται ομοφωνία βλέπουμε ότι οι αποφάσεις του συμβουλίου δεν έχουν απεξαρτηθεί πλήρως από τη διακυβερνητική συνεργασία.

Αρμοδιότητες του Συμβουλίου

Είναι αρκετά εκτεταμένες. Μαζί με το ευρωκοινοβούλιο ασκεί νομοθετικά και δημοσιονομικά καθήκοντα, καθώς και το καθήκον χάραξης πολιτικών και συντονισμού.

Α) έχει νομοθετική αρμοδιότητα

Β) ασκεί εξουσίες κυβερνητικής φύσεως

Γ) κατά το 352 ΣΛΕΕ, μπορεί κατόπιν ομοφωνίας να συμπληρώσει κενά συνθήκης, υπό τους όρους της διάταξης αυτής

Δ) λαμβάνει αποφάσεις συνταγματικής φύσεως, μετά από διαβούλευση με το ευρωκοινοβούλιο.

Ε) ασκεί αποφασιστική αρμοδιότητα σε ζητήματα προϋπολογισμού, την οποία μοιράζεται με το ευρωκοινοβούλιο. (άρθρο 310 ΣΛΕΕ).

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (άρθρο 15 ΣΕΕ)

Απαρτίζεται από τους αρχηγούς των κρατών μελών ή κυβερνήσεων καθώς και από τον πρόεδρό του, που εκλέγεται με ειδική πλειοψηφία για 2,5 έτη καθώς και τον πρόεδρο της επιτροπής. Ο ύπατος εκπρόσωπος συμμετέχει στις εργασίες του ευρωπαϊκού συμβουλίου το οποίο δεν ασκεί νομοθετική λειτουργία (άρθρο 15 παρ. 1 ΣΕΕ) αντίθετα απ ό,τι το συμβούλιο της ένωσης.

Το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο

Είναι θεσμικό όργανο που ασκεί νομοθετική εξουσία και απαρτίζεται από αντιπροσώπους των πολιτών της ένωσης (άρθρο 14 παρ. 2 ΣΕΕ). Τα μέλη εκλέγονται για 5 έτη με άμεση, ελεύθερη, καθολική και μυστική ψηφοφορία με βάση την αναλογικότητα στην κατανομή των εδρών. Το άρθρο 223 παρ. 1 ΣΛΕΕ θεσπίζει ενιαία διαδικασία. Κατά το 14 παρ. 2 ΣΕΕ τα μέλη του ευρωκοινοβουλίου μαζί με τον πρόεδρο αυτού δεν ξεπερνούν τους 751. Κάθε κράτος εκλέγει, βάσει πληθυσμού από 6 έως 96 μέλη στο ευρωκοινοβούλιο. Στα πλαίσια του ευρωκοινοβουλίου εκλέγεται ευρωπαίος διαμεσολαβητής, αρμόδιος να δέχεται και να ερευνά με πλήρη ανεξαρτησία καταγγελίες ευρωπαίων πολιτών ή εκείνων που έχουν κατοικία ή έδρα σε κράτος μέλος λόγω κακής διοίκησης θεσμικού οργάνου της ένωσης, πλην του Δικαστηρίου (άρθρο 228 ΣΛΕΕ). Το ευρωκοινοβούλιο κατά άρθρο 225 ΣΛΕΕ μπορεί να ζητά από την επιτροπή να υποβάλλει πρόταση για την εκπόνηση ενωσιακής πράξης, συνεπώς τα μέλη αυτού έχουν αποκτήσει εξουσία νομοθετικής πρωτοβουλίας.

Αρμοδιότητες του Ευρωκοινοβουλίου

Δύναται να υποβάλει τη γνώμη του σε όλους τους τομείς σε προαιρετική βάση. Έχει το δικαίωμα της σύμφωνης γνώμης ή αρνησικυρίας π.χ. στις συμφωνίες σύνδεσης τρίτων κρατών με την ένωση(διαδικασία έγκρισης).

Κατά το άρθρο 294 ΣΛΕΕ, το ευρωκοινοβούλιο καθίσταται συννομοθέτης και αποκτά ισότιμη θέση με το συμβούλιο στη νομοθετική λειτουργία (συνήθης νομοθετική διαδικασία).

Επίσης, έχει πλέον ενισχυμένες αρμοδιότητες στο τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων, ιδίως στα θέματα αστικού δικαίου, των πολιτικών ασύλου και της συνεργασίας δικαστικής εξουσίας και αστυνομίας σε ποινικές υποθέσεις.

Τέλος έχει ισότιμες αρμοδιότητες με το συμβούλιο όσον αφορά στον προϋπολογισμό (310 επ ΣΛΕΕ).

Κεφ. 5

Ως κανόνες του ενωσιακού δικαιοδοτικού δικαίου νοούνται οι κανόνες που αφορούν στην ύπαρξη οργάνων διαπίστωσης παραβάσεως κανόνων της ενωσιακής έννομης τάξης, τα οποία έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες και στον προσδιορισμό, επιβολή και εκτέλεση της καταγνωσθείσας κύρωσης δυνάμει κανόνων διαδικασίας με στόχο να παρέχεται δικαστική προστασία στα υποκείμενα της έννομης αυτής τάξης, μέσω κατάλληλων μηχανισμών. Οι μηχανισμοί δικαστικής προστασίας πρέπει να διασφαλίζουν το δικαίωμα πρόσβασης στην ενωσιακή δικαιοσύνη.

Πηγές

Πρωτογενές δίκαιο

Γραπτό δίκαιο: Άρθρο 19 ΣΕΕ και άρθρα 251 επ. ΣΛΕΕ, πρωτόκολλο 3 (οργανισμός δικαστηρίων) και 7 (προνόμια και ασυλίες ευρωπαϊκής ένωσης), απόφαση 88/591.

Άγραφο δίκαιο: Η νομολογία του δικαστηρίου η οποία παρουσιάζει τις κοινές δικονομικές πρακτικές που επικρατούν στα κράτη μέλη όπως η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, η οικονομία της δίκης, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και αποτελεσματική δικαστική προστασία, προστασία του δικαιώματος υπεράσπισης, αρχή της εκατέρωθεν ακρόασεως κλπ.

Παράγωγο δίκαιο

Γραπτό δίκαιο: Οι κανονισμοί (και οι συμπληρωματικοί) διαδικασίας των δικαστηρίων, οι εσωτερικές οδηγίες προς τον Γραμματέα κάθε δικαστηρίου.

Άγραφο δίκαιο: Η δικαστική πρακτική, η οποία δεν δύναται να ανατρέψει γραπτούς ή άγραφους κανόνες του δικαίου της Ένωσης, δύναται όμως να τους συμπληρώσει και να τους διευκρινίσει. Αναδεικνύει ατέλειες, κενά και νέες ανάγκες, προτείνει εφευρετικές λύσεις και λειτουργεί ως μηχανισμός για την εισαγωγή επερχόμενων τροποποιήσεων κατά την εφαρμογή του ενωσιακού δικονομικού δικαίου.

Θεμελιώδη χαρακτηριστικά

1. Η έλλειψη κωδικοποίησης
2. Ατελής και ανολοκλήρωτος χαρακτήρας των κανόνων: Το εφαρμοστέο δίκαιο παρουσιάζει κενά, τα οποία συμπληρώνονται είτε με παραπομπή από το νομοθέτη της ένωσης σε διαδικαστικούς κανόνες εσωτερικού δικαίου ενός κράτους μέλους ή όλων των κρατών μελών είτε χωρίς παραπομπή, δηλαδή με συμπλήρωση του κανόνα από το ίδιο το δικαστήριο που ανατρέχουν στις κοινές γενικές δικονομικές αρχές και κανόνες των κρατών μελών (πχ άρθρα 299 και 280 ΣΛΕΕ, η παράσταση και η εκπροσώπηση του διαδίκου- C-168/91 Konstantinidis).
3. Τα δικονομικά δίκαια των κρατών μελών και το Ρωμαϊκό δίκαιο (23/68 Klomp), η ΕΣΔΑ.

Όργανα του ενωσιακού δικαιοδοτικού συστήματος

Η ένωση οργανώνει και εγκαθιδρύει δικαιοδοτικά όργανα με αρμοδιότητες να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν κανόνες ιδίως ουσιαστικού δικαίου και μέσω αυτών να διασφαλίζεται η ένδικη προστασία στα υποκείμενα δικαίου της ενωσιακής έννομης τάξης. Τα όργανα διακρίνονται σε κεντρικά και περιφερειακά ή αποκεντρωμένα. Η διάκριση αυτή στηρίζεται στο κριτήριο μεταξύ άμεσης ή κεντρικής διοίκησης και αποκεντρωμένης διοίκησης.

Τα κεντρικά όργανα, λοιπόν, έχουν δικαιοδοσία σε περιπτώσεις που η Επιτροπή έχει απευθείας την αρμοδιότητα να απευθύνει διαταγές, αποφάσεις ή κανονισμούς π.χ. ιδίως στον τομέα του ανταγωνισμού. Τότε τα κεντρικά δικαιοδοτικά όργανα είναι υπεύθυνα για τον έλεγχο νομιμότητας των ανωτέρω ατομικών διοικητικών πράξεων. Κεντρικά διοικητικά όργανα είναι το Γενικό Δικαστήριο και κατόπιν αναιρέσεως, το Δικαστήριο. Τα κεντρικά διοικητικά όργανα δεν είναι αρμόδια για τον απ' ευθείας έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των εθνικών αρχών που αφορούν εφαρμογή κανονισμών της ευρωπαϊκής ένωσης. Όμως κατά άρθρο 267 τρίτο εδάφιο ΣΛΕΕ, ο δικαστής δύναται να υποχρεωθεί να

αποστέλλει προδικαστικό ερώτημα προς το Δικαστήριο, οπότε αυτό αποκτά αρμοδιότητα.

Η έννοια Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 19 ΣΕΕ και 251 ΣΛΕΕ) που είναι από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης (άρθρο 13 ΣΕΕ) είναι ευρύτατη. Ασκεί τη δικαιοδοτική εξουσία. Υπό την έννοια αυτή περιλαμβάνει τόσο το Δικαστήριο αυτό καθ'εαυτό, το Γενικό Δικαστήριο και ειδικευμένα δικαστήρια, όπως το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης. Αυτά αποτελούν και τα κεντρικά δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης, τα οποία έχουν δοτές αρμοδιότητες και οφείλουν να δρουν εντός αυτών, όπως τους αναθέτονται από τις Συνθήκες (άρθρο 13 ΣΕΕ παρ. 2).

Κατά το άρθρο 19 ΣΕΕ παρ. 2 εδ. 1 το Δικαστήριο αποτελείται από ένα δικαστή από κάθε κράτος μέλος, δηλαδή σήμερα 27 δικαστές, 8 γενικούς εισαγγελείς οι οποίοι κατά το άρθρο 252 μπορούν και να αυξηθούν. Αυτοί δεν μπορούν να συμμετέχουν στις διασκέψεις και τις ψηφοφορίες για την έκδοση αποφάσεων, παρά μόνο να διατυπώνουν αμερόληπτα κρίσεις επί των υποθέσεων. Εισαγγελείς δεν προβλέπονται για το γενικό δικαστήριο και το ΔΔΔ. Δικαστές και εισαγγελείς επιλέγονται πρόσωπα που έχουν τα προσόντα και προϋποθέσεις διορισμού στα ανώτατα δικαστικά αξιώματα και είναι νομικοί αναγνωρισμένου κύρους. Διορίζονται με κοινή συμφωνία από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών για περίοδο 6 ετών, μετά από διαβούλευση με την επιτροπή του άρθρου 255 ΣΛΕΕ, η οποία γνωμοδοτεί σχετικά με την επάρκεια του υποψηφίου. Κάθε 3 έτη γίνεται μερική ανανέωση των δικαστών, σύμφωνα με τον κανονισμό του Δικαστηρίου. Το σύνολο αυτών εκλέγει για 3ετη θητεία τον πρόεδρό του. Μάλιστα, στις θέσεις των δικαστών μπορούν να επανεκλεγούν απερχόμενοι δικαστές. Το ίδιο συμβαίνει και με τους εισαγγελείς. Το δικαστήριο συνέρχεται σε τμήματα και τμήματα μείζονος συνθέσεως.

Το Γενικό Δικαστήριο αποτελείται από έναν τουλάχιστον δικαστή από κάθε κράτος μέλος, ο οποίος διαθέτει την αμεροληψία και τις νομικές γνώσεις για την κατάληψη υψηλόβαθμης θέσης στο δικαστικό κλάδο. Όπως και με το Δικαστήριο, εκλέγονται για 6ετη

θητεία (ανά 3ετία γίνεται μερική ανανέωση) μετά από συμφωνία των κρατών μελών και κατόπιν διαβουλεύσεως με την αρμόδια επιτροπή του άρθρου 255 ΣΛΕΕ. Απερχόμενα μέλη μπορούν να διοριστούν εκ νέου.

Το ΔΔΔ αποτελείται από 7 δικαστές, διοριζόμενους για περίοδο 6 ετών. (άρθρο 1 Παραρτήματος Ι οργάνωσης δικαστηρίων).

Τα περιφερειακά ή αποκεντρωμένα όργανα έχουν αρμοδιότητα επί νομοθετικών πράξεων οι οποίες χρίζουν διοικητικής εφαρμογής από τα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας των κρατών μελών. Η περιφερειακή αρμοδιότητα αφορά πολλούς τομείς του δικαίου της ένωσης, όπως η εσωτερική αγορά, η ελεύθερη κυκλοφορία και το περιβάλλον.

Τα δικαιοδοτικά όργανα των κρατών μελών μαζί με τα κεντρικά δικαιοδοτικά όργανα (Γενικό Δικαστήριο, Δικαστήριο και ΔΔΔ) είναι κι αυτά δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης με περιφερειακό, αποκεντρωμένο χαρακτήρα, εφόσον καλούνται να ερμηνεύσουν ή να ελέγξουν το κύρος και να εφαρμόσουν κανόνες ενωσιακού δικαίου. Όλα αυτά έχουν δοτές αρμοδιότητες που τους αναγνωρίζουν οι Συνθήκες (άρθρο 5 παρ.2 ΣΕΕ).

Χαρακτηριστικά διαδικασίας στο Δικαστήριο της ΕΕ

1. Ιδιαιτερότητες: α) Οι γλώσσες στα κεντρικά δικαιοδοτικά όργανα είναι οι γλώσσες των κρατών μελών. Στις ευθείες προσφυγές, ο προσφεύγων (κράτος μέλος, φυσικό ή νομικό πρόσωπο) επιλέγει τη γλώσσα της διαδικασίας, ενώ αν ο προσφεύγων είναι ενωσιακό θεσμικό όργανο οφείλει να επιλέξει τη γλώσσα του καθ' ου κράτους ή ιδιώτη. Στη διαδικασία προδικαστικής παραπομπής γλώσσα είναι αυτή του παραπέμποντος εθνικού δικαστηρίου. β) Στις ευθείες προσφυγές, οι ιδιώτες εκπροσωπούνται από δικηγόρο, εγγεγραμμένο σε οποιοδήποτε δικηγορικό σύλλογο κράτους μέλους, ενώ τα κράτη ακόμη και από μη δικηγόρο. γ) Η ενωσιακή δικαιοσύνη απονέμεται δωρεάν. Δεν υπάρχουν τέλη εγγραφής στο πρωτόκολλο ή τέλη χαρτοσήμου. Οι

δικαστικές δαπάνες και οι αμοιβές των πληρεξουσίων δικηγόρων καλύπτονται κατά την αρχή της ήττας του διαδίκου (άρθρο 69 παρ. 2 Κανόνας Δικαστηρίου) από τον ηττηθέντα διάδικο. Στην προδικαστική παραπομπή οποιαδήποτε έξοδα καλύπτονται είτε από το κράτος ή το θεσμικό όργανο που ερωτά ή κατόπιν αποφάσεως του παραπέμποντος δικαστηρίου, ο δέκτης της απόφασεως αυτής.

2. Αρχές: α) Αρχή εκατέρωθεν ακροάσεως τόσο για ευθείες προσφυγές όσο και για προδικαστικές παραπομπές β) αρχή ανακριτικού συστήματος όχι για την έναρξη αλλά για την πρόοδο της δίκης, γ) η διάκριση μεταξύ έγγραφης και προφορικής διαδικασίας.

Έγγραφη διαδικασία

Ευθεία Προσφυγή: Αρχικά η προσφυγή κατατίθεται στην Γραμματεία του Δικαστηρίου, καταχωρείται στο πρωτόκολλο με αύξοντα αριθμό. Για το Δικαστήριο φέρουν την ένδειξη C, για το Γενικό Δικαστήριο την ένδειξη T και για το ΔΔΔ την ένδειξη F. Στη συνέχεια διορίζεται εισηγητής δικαστής και γενικός εισαγγελέας αν απαιτείται. Μετά γράφεται υπόμνημα με προθεσμίες για αντίκρουση-απάντηση-ανταπάντηση. Μετά το πέρας των προθεσμιών ακολουθεί η προκαταρκτική έκθεση, με τη δυνατότητα διεξαγωγής αποδείξεων, η έκθεση του ακροατηρίου και η διοικητική διάσκεψη του δικαστηρίου.

Προδικαστική παραπομπή: Αρχικά το εθνικό δικαστήριο παραπέμπει την υπόθεση στο ευρωπαϊκό δικαστήριο. Η γραμματεία του τελευταίου την αναθέτει σε τμήμα, διορίζει εισηγητή δικαστή και ενδεχομένως γενικό εισαγγελέα, γράφει υπομνήματα και παρατηρήσεις. Στη συνέχεια προχωράει σε προκαταρκτική έκθεση, αργότερα στην έκθεση του ακροατηρίου και τέλος διασκέπτεται για την έναρξη της προφορικής διαδικασίας. Στην προδικαστική παραπομπή δεν τίθεται ζήτημα παρεμπιπτόντων ζητημάτων, όπως το απαράδεκτο, η αναστολή εκτελέσεως ή άλλα προσωρινά μέτρα ή η παρέμβαση, ενώ δεν λαμβάνει χώρα αποδεικτική διαδικασία.

Παρεμπόμπντα ζητήματα

Απαράδεκτο: Το απαράδεκτο, πχ λόγω αναρμοδιότητας ή λόγω εκπροθέσμου ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως (άρθρο 263 έκτο εδ. ΣΛΕΕ) πρέπει να προβληθεί με χωριστό δικόγραφο. Αυτό είτε εκδικάζεται μόνο του με Διάταξη είτε συνεκδικάζεται με την ουσία της προσφυγής. Σε περίπτωση αβάσιμου λόγου απαραδέκτου, αυτό απορρίπτεται με Διάταξη και συνεχίζεται η έγγραφη διαδικασία. Σε περίπτωση αμφιβολίας το απαράδεκτο συνεκδικάζεται με την ουσία της υποθέσεως. Μπορεί να εξετασθεί και αυτεπαγγέλτως όταν είναι πρόδηλο ή δημοσίας τάξεως.

Αναστολή εκτελέσεως ή άλλα προσωρινά μέτρα: Κατά το άρθρο 278 ΣΛΕΕ, τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης, δεν έχουν ανασταλτικό χαρακτήρα. Όμως, το δικαστήριο, μπορεί αν κρίνει ότι επιβάλλεται από τις περιστάσεις, να διατάξει αναστολή εκτελέσεως. Επίσης κατά το άρθρο 279 ΣΛΕΕ μπορεί να διατάξει άλλα αναγκαία προσωρινά μέτρα. Τέτοια αίτηση από τον προσφεύγοντα πρέπει να κατατεθεί με χωριστό δικόγραφο. Για την παραδοχή ανασταλτικών μέτρων απαιτείται προηγούμενη άσκηση προσφυγής κατά της πράξεως, απειλή σοβαρής και αναπότρεπτης ζημίας, νόμω βάσιμο της κύριας προσφυγής και η διάταξη που θα εκδοθεί να μην προδικάζει την ουσία της κύριας προσφυγής. Τα μέτρα που διατάζονται μπορεί να διαταχθούν υπό τον όρο εγγυοδοσίας, και αργότερα να ανακληθούν ή να μεταρρυθμιστούν.

Παρέμβαση: Κατά το άρθρο 40 του Οργανισμού του Δικαστηρίου προβλέπει την εκούσια πρόσθετη παρέμβαση υπέρ ενός των κυρίων διαδίκων σε εκκρεμή δίκη επί ευθείας προσφυγής. Προσεπίκληση τρίτου δεν προβλέπεται. Τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα, ως προνομιούχοι διάδικοι, μπορούν να παρεμβαίνουν χωρίς να απαιτείται απόδειξη έννομου συμφέροντος. Κάθε άλλος διάδικος οφείλει να αποδείξει έννομο συμφέρον από την παρέμβαση. Δεν δύνανται όμως να παρεμβαίνουν σε δίκες μεταξύ κρατών μελών, μεταξύ θεσμικών οργάνων και μεταξύ κράτους και θεσμικού οργάνου.

Προφορική διαδικασία

Ευθεία Προσφυγή: Περιλαμβάνει οδηγίες προς τους συμβούλους ή δικηγόρους των μερών, έναρξη της συζήτησης, ενδεχόμενη διεξαγωγή απόδειξης ιδίως όταν δικάζει το ΔΔΔ ή το γενικό δικαστήριο, αγορεύσεις, ερωτήσεις μελών του δικαστηρίου και ενδεχομένως προτάσεις του γενικού εισαγγελέα. Μετά από αυτή τη διαδικασία, το Δικαστήριο διασκέπτεται στη σύνθεση που προβλέπεται από την υπόθεση για να αποφασίσει. Συζητά τον προσανατολισμό, το σκεπτικό της απόφασης, άλλα τυχόν σχέδια απόφασης και τελικώς βγάζει την οριστική.

Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και στα πλαίσια της προφορικής διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής.

Η δομή της απόφασης

Αναφέρεται αν είναι απόφαση ή διάταξη, η ημερομηνία, οι λέξεις κλειδιά, ο αριθμός της υπόθεσης, στις ευθείες προσφυγές τα ονόματα των διαδίκων, των εκπροσώπων, των αντικλήτων, των συμβούλων, στις προδικαστικές παραπομπές νομική θεμελίωση της αίτησης, το όνομα του παραπέμποντος δικαστηρίου, τους διαδίκους της κύριας δίκης και ονόματα άλλων ενδιαφερομένων, το αντικείμενο της διαφοράς, το δικαστήριο που δικάζε, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα, συνοπτική έκθεση πραγματικών περιστατικών και ισχυρισμών, το σκεπτικό, τα δικαστικά έξοδα, το διατακτικό, μνεία περί δημοσιεύσεως σε δημόσια συνεδρίαση και τις υπογραφές του προέδρου και του γραμματέα.

Η αμφισβήτηση της απόφασης: Στα άρθρα 41 έως 44 του οργανισμού του δικαστηρίου προβλέπονται οι μορφές αμφισβήτησης της απόφασης, δηλαδή η ανακοπή κατά της ερήμην εκδοθείσας απόφασης, η τριτανakoπή, ερμηνεία της απόφασης και αναθεώρηση. Στο άρθρο 58 προβλέπεται η αναίρεση των αποφάσεων του γενικού δικαστηρίου ή του ΔΔΔ από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής ένωσης, σε περίπτωση αναρμοδιότητας, πλημμελειών της διαδικασίας που θίγουν τα συμφέροντα αυτού που αναιρεί ή παραβιάσεως των κανόνων του ενωσιακού δικαίου.

Δεν χωρεί αναίρεση με αποκλειστικό αντικείμενο τον καταλογισμό ή το ύψος της δικαστικής δαπάνης. Αν η αίτηση αναίρεσης κριθεί βάσιμη τότε το Δικαστήριο αναιρεί την απόφαση και αν το επιτρέπει το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η διαδικασία τότε αποφασίζει αυτό επί της διαφοράς. Αν δεν το επιτρέπει, η υπόθεση αναπέμπεται προς κρίση στο εκδόσαν την απόφαση δικαιοδοτικό όργανο.

Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων

Όπως και στη διαγνωστική διαδικασία, για να επιτύχει την αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεών του προστρέχει πολλές φορές στα δικονομικά δίκαια ή στις γενικές αρχές του δικαίου των κρατών μελών, αφού οι κανόνες του είναι ατελείς και διάσπαρτοι μέσα στο γραπτό και το άγραφο δίκαιο.

Για να χωρήσει αναγκαστική εκτέλεση απαιτούνται:

- Εκτελεστός τίτλος: Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι εκτελεστές (άρθρο 280 ΣΛΕΕ) σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 299 ΣΛΕΕ. Εκτελεστές αποφάσεις δεν είναι εκ φύσεως οι αναγνωριστικές, στις οποίες απλώς απαιτείται η συμμόρφωση του κράτους προς την απόφαση *ex lege* και όχι από το διατακτικό. Επίσης αποφάσεις κατά το 267 ΣΛΕΕ δεν είναι εκτελεστές, αφού απλά ερμηνεύουν το ενωσιακό δίκαιο ή απαγγέλλουν το ανίσχυρο συγκεκριμένης διάταξης. Εκτελεστές είναι οι καταψηφιστικές αποφάσεις όπως αυτές που επιβάλλουν χρηματική αποζημίωση ή υποχρέωση προς παράλειψη. Χρηματική αποζημίωση επιβάλλεται αποκλειστικά από το Γενικό δικαστήριο είτε κατά κράτους μέλους ή κατά της ένωσης ή κατά επιχειρήσεων. Η εκτελεστότητα των αποφάσεων των δικαστηρίων της ένωσης δεν απαιτεί τελεσιδικία κατά 904 ΚΠολΔ, όπως αυτό φαίνεται από τα άρθρα 94 και 97 του οργανισμού των δικαστηρίων.
- Ενεργητική και παθητική νομιμοποίηση: Ενεργητικώς νομιμοποιείται ο δικαιούχος του εκτελεστού τίτλου, εκείνος υπέρ του οποίου ισχύει το δεδικασμένο. Μπορεί να είναι

ιδιώτης ή επιχείρηση, κράτος μέλος ή θεσμικό όργανο, το ίδιο το Δικαστήριο όταν προέβη σε υπέρογκα έξοδα κατά του υπόχρεου διαδίκου. Παθητικώς νομιμοποιείται εκείνος κατά του οποίου ισχύει το δεδικασμένο. Μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο αλλά όχι κράτος κατ' αρχήν (299 ΣΛΕΕ). Κατά κρατών μελών ισχύουν καταψηφιστικές αποφάσεις (260 ΣΛΕΕ). Για να αποφευχθεί αυτή η αντινομία, μπορούμε να πούμε ότι αν η Ένωση έχει απαίτηση έναντι κράτους, δεν το χρηματοδοτεί, ως την εξόφληση της απαίτησης. Έτσι αυτό δεν τίθεται παθητικώς νομιμοποιημένο από τον εκτελεστό τίτλο. Παθητικώς νομιμοποιείται και η Ένωση, σε περίπτωση εξωσυμβατικής ευθύνης από πράξεις της προς τους ιδιώτες. Όμως αυτή έχει προνόμια και ασυλίες κατά την αναγκαστική εκτέλεση. Η αναγκαστική εκτέλεση κατά αυτής επιτρέπεται με την προϋπόθεση ότι ο ενδιαφερόμενος υποβάλλει αίτηση στο δικαστήριο και το τελευταίο χορηγεί άδεια. Το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 7 προβλέπει ότι οι χώροι και τα κτίρια της Ένωσης είναι απαραβίαστα. Δεν υπόκεινται σε έρευνα, κατάσχεση, επίταξη ή απαλλοτρίωση. Τα περιουσιακά στοιχεία και τα στοιχεία του ενεργητικού της ένωσης δεν δύνανται να αποτελέσουν αντικείμενο οποιουδήποτε αναγκαστικού μέτρου διοικητικής ή δικαστικής αρχής, άνευ άδειας του Δικαστηρίου.

- Δικαστής που δικάζει τα σχετικά με την εκτέλεση: Το άρθρο 299 εδ β ορίζει ότι η αναγκαστική εκτέλεση διέπεται από τις διατάξεις της πολιτικής δικονομίας που ισχύουν στο κράτος που γίνεται η εκτέλεση.

Προπαρασκευαστικές διατυπώσεις: α) οι αποφάσεις των ευρωπαϊκών δικαστηρίων είναι εκτελεστές επειδή αυτό ορίζεται από το δίκαιο της ευρωπαϊκής ένωσης. Η εκτελεστότητα προϋπάρχει οποιασδήποτε πράξεως της εθνικής δικονομικής αρχής, β) το ενωσιακό δίκαιο προσδιορίζει επακριβώς την έκταση παρέμβασης των εθνικών δικαστηρίων. Εισάγει ένα ευέλικτο σύστημα που περιορίζει τον ρόλο τους χωρίς να τον παραμερίζει. Ως προς τον έλεγχο της γνησιότητας του τίτλου, ο έλεγχος αυτός γίνεται κατόπιν

αιτήσεως του ενδιαφερομένου. Αρμόδιο όργανο προς αυτό είναι κατά 299 ΣΛΕΕ η εθνική αρχή που ορίζει η κυβέρνηση του κράτους μέλους. Αυτή μπορεί να είναι δικαστήριο, ο υπουργός δικαιοσύνης, ο υπουργός εξωτερικών, ο γραμματέας του ανώτατου δικαστηρίου κλπ.

Σε περίπτωση που αυτό το αρμόδιο όργανο κρίνει το τίτλο μη γνήσιο, τότε ο ενδιαφερόμενος μπορεί να προσφύγει είτε στα ευρωπαϊκά είτε στα εθνικά δικαστήρια.

Αρχικώς μπορεί να προσφύγει στην Επιτροπή με καταγγελία και αίτηση η τελευταία να προσφύγει κατά το 258 ΣΛΕΕ λόγω παραβάσεως του κράτους μέλους. Αυτή η διαδικασία όμως δεν ενδείκνυνται αφού είναι χρονοβόρα και η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να την πράξει. Έχει διακριτική ευχέρεια.

Αν προσφύγει στο εθνικό δικαστήριο, αυτό υποχρεωτικά στέλνει προδικαστικό ερώτημα κατά το 267 ΣΛΕΕ, αφού η γνησιότητα ανάγεται στο κύρος του τίτλου. Αβάσιμη άρνηση του αρμοδίου οργάνου προς τη γνησιότητα επιφέρει αγωγή για αποζημίωση υπέρ του κατόχου του τίτλου.

Στη συνέχεια, μετά την πιστοποίηση της γνησιότητας γίνεται η περιαφή του τίτλου από το αρμόδιο όργανο, εδώ τον πρόεδρο του Μονομελούς πρωτοδικείου Αθηνών κατά το νόμο 1640/86. Ακολουθούνται οι διαδικασίες του ΚΠολΔ.

Περαιτέρω διαδικασία: Διέπεται από το 928 παρ. 3 ΚΠολΔ κατά το 299 ΣΛΕΕ εδ. Β.

Κεφ. 6

Δικαστική προστασία παρέχεται με την μορφή άμεσου δικαστικού ελέγχου εκ μέρους των κεντρικών δικαιοδοτικών οργάνων της ένωσης της συμπεριφοράς (πράξεων ή παραλείψεων) των κρατών μελών ή των θεσμικών οργάνων αυτής και με τη μορφή έμμεσου δικαστικού ελέγχου της δράσης των κρατών μελών ή των θεσμικών οργάνων μέσω της προδικαστικής παραπομπής ερωτημάτων στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ κεντρικών και αποκεντρωμένων δικαιοδοτικών οργάνων της ένωσης.

Άμεσος έλεγχος κρατών

Επιτυγχάνεται με προσφυγή λόγω παραβάσεως. Μέσω αυτής της προσφυγής εκδίδεται μια αναγνωριστική απόφαση που αποφαίνεται υπέρ ή κατά της αντίθεσης διάταξης του εθνικού δικαίου προς το ενωσιακό. Δεν επέρχεται ακύρωση της εθνικής διάταξης ούτε αυτή κηρύσσεται ανίσχυρη καθώς σύμφωνα με τη νομολογία του δικαστηρίου αυτό δεν έχει εξουσία ακύρωσης τέτοιων διατάξεων. Αρμόδιο είναι το κράτος μέλος.

Με την έννοια της παράβασης εννοούμε την αθέτηση ή μη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο (είτε το πρωτογενές είτε το παράγωγο) από μεριάς κρατών μελών. Αυτή η παράβαση μπορεί να λάβει τις εξής μορφές:

Α) Έκδοση νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών πράξεων ή γενικότερη συμπεριφορά που αντίκειται στο δίκαιο της ένωσης: Νόμοι, προεδρικά διατάγματα, υπουργικές αποφάσεις, γενικότερη πρακτική του κράτους που αντίκεινται σε διατάξεις ή αρχές του ενωσιακού δικαίου συνιστούν παράβαση. Παράβαση συνιστά επίσης και η πλημμελής μεταφορά οδηγίας. Παράβαση γίνεται δεκτή και σε περίπτωση έκδοσης δικαστικής απόφασης. Εξαίρεση αποτελούν ο έλεγχος του κύρους ή της αναλογικότητας της δράσης των αστυνομικών αρχών για την επίτευξη της τάξης και της ασφάλειας (276 ΣΛΕΕ) και οι κανόνες σχετικά με την εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια όπως ορίζει το άρθρο 24 ΣΕΕ. Εξαίρεση της εξαίρεσης είναι το άρθρο 40 ΣΕΕ.

Β) Παράλειψη ή αδράνεια του κράτους: Μιλάμε για έλλειψη ή μη ύπαρξη βούλησης προς πράξη. Δηλαδή αυτή η κατηγορία αφορά καθυστέρηση ή αδράνεια προς λήψη των αναγκαίων νομοθετικών, εκτελεστικών ή κανονιστικών μέτρων για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου ή η άρνηση κατάργησης εσωτερικών διατάξεων ή μέτρων που αντίκεινται στο ενωσιακό δίκαιο. Τέτοιες πράξεις είναι η αδιαφορία προς μεταφορά οδηγίας ή η ολοσχερής μη

μεταφορά αυτής και η άρνηση παροχής πληροφοριών προς την επιτροπή (4 παρ. 3 ΣΕΕ-υποθ 272/86 Επιτροπή/Ελλάδας).

Γ) Γενική και διαρκής ή συστηματική παράβαση κράτους: Αποτελεί κατηγορία παράβασης η οποία διαμορφώθηκε από τη νομολογία του δικαστηρίου. Πρόκειται για μια σειρά ή ομάδα επιμέρους παραβάσεων, οι οποίες στοιχούν σε σειρά αλληλοσυνδεδεμένων υποχρεώσεων που απορρέουν από μια ή περισσότερες ομοειδείς νομοθετικές πράξεις (οδηγίες, κανονισμοί) της ένωσης και χαρακτηρίζονται από έκταση, διάρκεια και σοβαρότητα που συνεπάγονται γενικευμένη παραβατική πρακτική για την οποία ασκείται ενιαία προσφυγή κατά 258 ΣΛΕΕ. Τέτοια είναι η απόφαση C-494/01 (Επιτροπή/Ιρλανδίας). Σ αυτήν εκδόθηκε απόφαση κατά της Ιρλανδίας για συστηματική αποβολή στερεών αποβλήτων σε πολλά σημεία του εδάφους της. Έγινε σωρεία καταγγελιών μιας και αυτή η πρακτική αντίκειται στην οδηγία 75/442/ΕΟΚ. Δηλαδή συστηματικά η Ιρλανδία δεν συμμορφωνόταν προς μια συγκεκριμένη οδηγία, έλαβαν χώρα πολλές καταγγελίες και η Επιτροπή άσκησε ενιαία προσφυγή κατά αυτής, δεδομένου ότι πρόκειται για αλυσιδωτή παραβίαση των υποχρεώσεων της προς την Ένωση. Αρχικά, αυτός ο τύπος παράβασης αφορούσε μόνο το περιβάλλον. Αργότερα με την απόφαση C-416/07 (Επιτροπή/Ελλάδας) επεκτάθηκε και σε άλλους κύκλους, συγκεκριμένα την προστασία ζώων κατά τη μεταφορά για σφαγή.

Δ) Αφηρημένη ή ενδεχόμενη παράβαση του δικαίου της ένωσης: Έγινε πρόσφατα δεκτή ως κατηγορία παράβασης, με την απόφαση 167/73 Επιτροπή/Γαλλίας. Ενδεχόμενη ύπαρξη διατάξεων αντίθετων προς το ενωσιακό δίκαιο στοιχειοθετεί παράβαση καθώς σύμφωνα με τη νομολογία, δημιουργείται μια διφορούμενη κατάσταση πραγμάτων, διατηρώντας για τα υποκείμενα του δικαίου αβεβαιότητα ως προς το να επικαλούνται το κοινοτικό δίκαιο. Η ανασφάλεια αυτή επιτείνεται από τον ενδοϋπηρεσιακό και προφορικό χαρακτήρα καθαρά διοικητικής φύσεως οδηγιών για μη εφαρμογή του εθνικού νόμου.

Υποκείμενο της παράβασης είναι το κράτος μέλος και όχι το όργανο που τη διέπραξε (υποχρεωτική παθητική νομιμοποίηση του κράτους)

Διαδικασία

Μιλάμε για την προσφυγή. Αυτή ανήκει στη διακριτική ευχέρεια της Επιτροπής και σκοπεί τη συμμόρφωση των κρατών μελών προς το δίκαιο της ένωσης. Ασκείται είτε από αυτή είτε από άλλο κράτος μέλος ή ιδιώτη. Χωρίζεται σε 4 μέρη:

Α) ειδική προδικασία: Πριν τη μελέτη της προσφυγής απαιτείται προδικασία.

Συγκεκριμένα αν προσφεύγει η επιτροπή, κατά άρθρο 258 ΣΛΕΕ:

- Αποστέλλεται προειδοποιητική επιστολή προς τις αρχές του κράτους μέλους ώστε το τελευταίο να ενημερώσει σχετικά με παράβαση που διαπιστώθηκε είτε από την επιτροπή αυτεπαγγέλτως είτε από καταγγελίες ιδιωτών
- Αποστέλλεται όχληση, μετά από ανεπαρκείς εξηγήσεις του κράτους που παραβαίνει, η οποία τάσσει προθεσμία για την άρση της παράβασης.
- Αποστέλλεται αιτιολογημένη γνώμη, εφόσον το κράτος επιμένει στις θέσεις του και η Επιτροπή εμμένει στην παράβαση. Σ αυτήν η Επιτροπή αναλύει τα πραγματικά και νομικά γεγονότα που θεμελιώνουν την παράβαση, προτείνει μέτρα για την άρση της παραβάσεως και τάσσει δίμηνη προθεσμία, παράσχει τη δυνατότητα στο κράτος να αμυνθεί και οριοθετεί το αντικείμενο της προσφυγής το οποίο δεν μπορεί να διευρυνθεί με την προσφυγή.

Αν προσφεύγει κατά άρθρο 260 ΣΛΕΕ δεν απαιτείται η αιτιολογημένη γνώμη.

Αν προσφεύγει κράτος μέλος, αυτό οφείλει να απευθυνθεί στην Επιτροπή κατά το 259 ΣΛΕΕ υποβάλλοντας αίτηση χωρίς ιδιαίτερες διατυπώσεις παρά μόνο τα πραγματικά περιστατικά και τις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου που θεμελιώνουν την παραβίαση

καθώς και τη βούλησή του να προσφύγει. Ακολουθείται κατ'αντιμωλία προδικασία μεταξύ των κρατών παρουσία της Επιτροπής, όπου ανταλλάσσονται γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις. Με το πέρας αυτής της διαδικασίας, η Επιτροπή είτε εκφράζει είτε όχι αιτιολογημένη γνώμη. Σε θετική ενέργεια, το κράτος δικαιούται να προσφύγει λόγω παραβάσεως, ενώ σε αντίθετη περίπτωση πάλι μπορεί να προσφύγει χωρίς τη γνώμη της επιτροπής. Στην μη έκδοση αιτιολογημένης γνώμης εντάσσεται και η τρίμηνη καθυστέρηση έκδοσης αυτής.

Β) Ανάγκη ταυτότητας αντικειμένου αιτιολογημένης γνώμης και προσφυγής

Στην υπόθεση C-266/94 (Επιτροπή/Ισπανία), το Δικαστήριο έκρινε ότι είναι προδήλως απαράδεκτη η προσφυγή όταν προκύπτει ότι στην αιτιολογημένη γνώμη που προηγήθηκε δεν περιλήφθηκαν μέτρα ή διατάξεις που θέσπισε το κράτος και απέστειλε προς γνώση στην Επιτροπή μετά την όχληση. Η αιτιολογημένη γνώμη και η προσφυγή της Επιτροπής πρέπει να στηρίζονται στις ίδιες αιτιάσεις με εκείνες της οχλήσεως με την οποία αρχίζει η πριν από την άσκηση της προσφυγής διαδικασία.

Γ) Απόδειξη και βάρος αποδείξεως της παράβασης

Αποδεικτικά μέσα είναι κυρίως έγγραφα, καθώς και μάρτυρες ή πραγματογνώμονες. Στην προσφυγή τόσο κατά άρθρο 258 ΣΛΕΕ όσο και κατά άρθρο 260 ΣΛΕΕ, το βάρος απόδειξης φέρει η επιτροπή(C-305/06, Επιτροπή/Ελλάδα, C-250/07 Επιτροπή/Ελλάδα).

Σε περίπτωση προσφυγής κράτους κατά κράτους, το βάρος απόδειξης φέρνει το προσφεύγων κράτος.

Δ) Μέσα άμυνας του κράτους μέλους

Το κράτος δεν μπορεί να επικαλεστεί δικαιολογίες όπως έλλειψη πόρων, το γεγονός ότι η πράξη διαπράχθηκε από αποκεντρωμένα όργανα, εμπόδια συνταγματικού χαρακτήρα κλπ. Η νομολογία έκρινε αλυσιτελή μέσα άμυνας την ανάγκη εξάντλησης

προηγούμενως των ένδικων μέσων του εσωτερικού δικαίου (κάθε προσφυγή είτε στα εθνικά είτε στα ευρωπαϊκά δικαστήρια κρίνεται αυτοτελής) ή την υποχρέωση του να συμμορφωθεί προς άλλη διάταξη διεθνούς υπογεγραμμένης εκ μέρους του συνθήκης.

Συνέπειες της διαπίστωσης παράβασης

Η συμμόρφωση προς την απόφαση οφείλει να είναι η γρηγορότερη δυνατή (C-109/08 Επιτροπή/Ελλάδα). Κατά το άρθρο 260 ΣΛΕΕ, αν ένα κράτος δεν συμμορφώνεται προς την απόφαση η Επιτροπή δεν χρειάζεται να εκδώσει εκ νέου αιτιολογημένη γνώμη, μπορεί να προσφύγει απευθείας, αρκεί βέβαια να δώσει στο κράτος το δικαίωμα να παρουσιάσει τις παρατηρήσεις του.

Άμεσος έλεγχος της δράσης των θεσμικών οργάνων

Προσφυγή ακυρώσεως

Έχει σκοπό να αναγνωρισθεί η έλλειψη κύρους της πράξεως ενός θεσμικού οργάνου. Η απόφαση αυτή του Δικαστηρίου ή του Γενικού Δικαστηρίου έχει καθαρά αναγνωριστικό χαρακτήρα και δεν δύναται να δώσει εντολές στα θεσμικά όργανα(264 ΣΛΕΕ), όμως αυτά οφείλουν να λάβουν μέτρα για να εκτελέσουν την απόφαση των δικαιοδοτικών οργάνων(266 ΣΛΕΕ). Η προσφυγή ασκείται μέσα σε 2 μήνες από την δημοσίευση ή την κοινοποίηση της πράξης στον προσφεύγοντα ή από το χρονικό σημείο που αυτός έλαβε γνώση. Ακύρωση μπορεί να επιδιωχθεί για πράξεις που εκδόθηκαν από θεσμικά όργανα αναρμόδια ή κατά κατάχρηση εξουσίας, ή κατά παράβαση διατάξεως Συνθήκης ή κατά παράβαση ουσιώδους τύπου. Δηλαδή ελέγχεται η νομιμότητα της πράξεως που εκδόθηκε. Η πράξη αυτή πρέπει να έχει εκδοθεί είτε με την συνήθη νομοθετική διαδικασία (άρθρο 294 ΣΛΕΕ) ή με την ειδική νομοθετική διαδικασία στις ειδικές περιπτώσεις που προτείνουν οι συνθήκες (289 β εδ. ΣΛΕΕ).

Πλέον ακόμα και οι πράξεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου μπορούν να είναι δεκτικές προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου ή του Γενικού Δικαστηρίου. Αυτό συμβαίνει επίσης και με τις πράξεις μη

θεσμικών οργάνων της Ένωσης όπως η οικονομική και κοινωνική επιτροπή σύμφωνα με το τρίτο εδάφιο του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει ότι δεκτικές προσφυγής ακυρώσεως είναι και οι πράξεις των λοιπών οργάνων και οργανισμών που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων.

Σχετικά με το θέμα ποιοι προσφεύγουν κάνουμε τριμερή διάκριση. Αυτή η διάκριση διατηρήθηκε μέσω της αποφάσεως C-50/00 και στη Συνθήκη της Λισσαβόνας:

- Προνομιούχοι διάδικοι: Είναι τα κράτη μέλη, το Ευρωκοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή που δεν υφίστανται περιορισμούς κατά την άσκηση προσφυγής
- Μερικώς προνομιούχοι διάδικοι: Είναι το Ελεγκτικό Συνέδριο, η ΕΚΤ και η Επιτροπή Περιφερειών που νομιμοποιούνται για την άσκηση προσφυγής, όταν έχουν σκοπό την διατήρηση των προνομίων τους.
- Μη προνομιούχοι διάδικοι: Είναι οι ιδιώτες οι οποίοι πρέπει να πληρούν αυστηρές προϋποθέσεις για να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως. Αυτές οι προϋποθέσεις αναφέρονται στο άρθρο 263 τέταρτο εδάφιο ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα μπορούν να καταθέσουν προσφυγή μόνο για πράξεις θεσμικών οργάνων οι οποίες:

Α) έχουν αυτούς ως αποδέκτες: Μιλάμε για πράξεις που ρυθμίζουν ατομικές περιπτώσεις. Παθητικώς νομιμοποιούμενα όργανα σ αυτές τις περιπτώσεις, όπως προκύπτει από τον συνδυασμό πρώτου και τέταρτου εδαφίου του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, είναι η επιτροπή, το συμβούλιο και η ΕΚΤ.

Β) τους αφορούν άμεσα και ατομικά: Προϋποθέτεται ταυτόχρονη συνδρομή άμεσου και ατομικού συνδέσμου (προσβάλλει απευθείας τη νομική κατάσταση του ιδιώτη) μεταξύ προσβαλλόμενης πράξης και προσφεύγοντος. Απαιτείται απόδειξη εκ μέρους του ιδιώτη σχετικά με την ύπαρξη αυτού του συνδέσμου. Επίσης απαιτείται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των πράξεων και της διαμορφούμενης δυσμενούς κατάστασης. Μιλάμε δηλαδή για πράξεις με γενικό

και αφηρημένο χαρακτήρα, οι οποίες στην περίπτωση θίγουν άμεσα και ατομικά τα φυσικά και νομικά πρόσωπα. Τέτοιες πράξεις απαριθμούνται στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, και είναι οι νομοθετικές πράξεις και οι κανονιστικές οι οποίες εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου. Σύμφωνα με την υπόθεση Plaumann (25/62) υποκείμενα εκτός των αποδεκτών μιας αποφάσεως δεν μπορούν να προβάλλουν ότι η απόφαση τα αφορά ατομικά, παρά μόνο αν τα θίγει λόγω ορισμένων ξεχωριστών ιδιοτήτων ή μιας πραγματικής καταστάσεως που τα χαρακτηρίζει σε σχέση με κάθε άλλο πρόσωπο και έτσι τα εξατομικεύει κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη. Γ) τον αφορούν άμεσα χωρίς να περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα: Μιλάμε για πράξεις που έχουν εκδοθεί δυνάμει των άρθρων 290 και 291 ΣΛΕΕ και οι οποίες έχουν περιεχόμενο γενικό, δεν απευθύνονται στον προσφεύγοντα και δεν έχουν θεσπιστεί με τη νομοθετική διαδικασία των άρθρων 289 και 294 ΣΛΕΕ. Δεν απαιτείται απόδειξη της ύπαρξης ατομικού συνδέσμου εκ μέρους του προσφεύγοντα.

Προσφυγή λόγω παραλείψεως

Προβλέπεται στο άρθρο 265 ΣΛΕΕ και ελέγχεται η νομιμότητα της παράλειψης οφειλόμενης ενέργειας του θεσμικού οργάνου. Και σ αυτήν την περίπτωση ο ενωσιακός δικαστής δεν έχει την δυνατότητα να απευθύνει εντολές προς τα θεσμικά όργανα, αλλά αυτά κατά το άρθρο 266 ΣΛΕΕ οφείλουν να λάβουν τα μέτρα που συνεπάγεται η απόφαση του Δικαστηρίου.

Παθητικώς πλέον δεν νομιμοποιούνται μόνο τα θεσμικά όργανα του άρθρου 13 ΣΕΕ, αλλά και κάθε όργανο ή οργανισμός της Ένωσης όπως ο ombudsman και άλλοι.

Απαραίτητο στοιχείο για το παραδεκτό της προσφυγής, είναι η διαδικασία της προδικασίας, δηλαδή η κλήση προς το όργανο να ενεργήσει. Αν δεν το πράξει εντός 2 μηνών από την πρόσκληση,

τότε η προσφυγή μπορεί να ασκηθεί εντός άλλων 2 μηνών μετά το πέρας αυτής της περιόδου.

Σχετικά με την ενεργητική νομιμοποίηση διατηρείται στο άρθρο 265 ΣΛΕΕ, η διάκριση μεταξύ προνομιούχων και μη προνομιούχων διαδίκων. Οι προνομιούχοι διάδικοι μπορούν να ασκήσουν προσφυγή για παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας για την έκδοση νομικώς δεσμευτικής πράξης (όχι λοιπόν συστάσεως ή γνώμης). Οι μη προνομιούχοι διάδικοι θα πρέπει, για να είναι παραδεκτή η προσφυγή, να είναι θεωρητικά αποδέκτες της πράξης η οποία παρελήφθη να εκδοθεί. Η νομολογία έχει διευρύνει αυτήν την προϋπόθεση, ώστε να μπορεί ένας μη προνομιούχος διάδικος να ασκήσει προσφυγή για παράλειψη έκδοσης ακόμα και κανονιστικής πράξης ή πράξεων που αν εκδίδονταν θα απευθύνονταν σε τρίτο, αλλά θα αφορούσαν τον προσφεύγοντα άμεσα και ατομικά(υποθ. T-79/96).

Ένσταση ελλείψεως νομιμότητας

Ο έλεγχος ελλείψεως νομιμότητας της ενωσιακής δράσης είναι δυνατόν να ασκηθεί και παρεμπιπτόντως (κατ'ένσταση) εντός του πλαισίου που ορίζει το άρθρο 277 ΣΛΕΕ. Η ένσταση ελλείψεως νομιμότητας έχει ως σκοπό να ελεγχθεί το κύρος ενωσιακής κανονιστικής πράξης, η οποία έχει διαφύγει τον ακυρωτικό έλεγχο και ελέγχεται για έναν από τους λόγους που προβλέπει το άρθρο 263 ΣΛΕΕ. Δεν αποτελεί αυτόνομο ένδικο μέσο, αλλά προβάλλεται επ' ευκαιρία ακυρωτικής δίκης. Δηλαδή ο προσφεύγων πέρα από την ακύρωση της πράξης, αμφισβητεί και τη νομική βάση στην οποία στηρίχθηκαν τα θεσμικά όργανα για να την εκδώσουν.

Η ερμηνεία του άρθρου 277 ΣΛΕΕ στηρίζεται στην ανάγκη κάλυψης του κενού δικαστικής προστασίας που υφίσταται στο πεδίο της ευθείας ακυρωτικής προσφυγής των φυσικών και των νομικών προσώπων (263 ΣΛΕΕ), τα οποία λόγω των αυστηρών όρων ενεργητικής νομιμοποίησης για την άσκηση προσφυγής ακυρώσεως κατά κοινοτικών κανονιστικών πράξεων, αδυνατούν να διεκδικήσουν την προστασία των έννομων συμφερόντων τους. Αν

νομιμοποιούνται να ασκήσουν ευθεία ακυρωτική προσφυγή, η έμμεση αμφισβήτηση μέσω της κατ' ένστασης ελλείψεως νομιμότητας δεν μπορεί να γίνει παραδεκτή. Ως δικονομικό μέσο, δεν αφορά τους προνομιούχους διαδίκους. Αν το δικαστήριο κρίνει ότι η αμφισβητούμενη πράξη πάσχει από νομικά ελαττώματα, την κηρύσσει ανεφάρμοστη στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν προβαίνει στην ακύρωση αυτής. Δηλαδή η απόφαση του δικαστηρίου ενεργεί *inter partes* και όχι *erga omnes*.

Εξωσυμβατική ευθύνη της ένωσης

Κατά το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 340 ΣΛΕΕ, στο πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης της ένωσης, αυτή υποχρεούται, λόγω της νομικής προσωπικότητας που διαθέτει και σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών, να αποκαθιστά τη ζημιά που προξενούν τα θεσμικά όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Αρμόδιο για εκδίκαση τέτοιας αποζημίωσης είναι το Γενικό Δικαστήριο (συνδυασμός άρθρων 256 και 268 ΣΛΕΕ).

Το Δικαστήριο διαφοροποιεί την αγωγή αποζημιώσεως από την προσφυγή ακυρώσεως ιδίως στην περίπτωση που υπάρχει σύνδεση των δύο ένδικων βοηθημάτων, δηλαδή όταν η αγωγή αποζημιώσεως προϋποθέτει την διαπίστωση ακυρότητας. Αυτό έγινε δεκτό με την απόφαση *Lutticke*, όπου κρίθηκε ότι αγωγή αποζημίωσης μπορεί να εκδικαστεί ανεξαρτήτως αν η πράξη από την οποία προήλθε η ζημιά στον προσφεύγοντα ακυρώθηκε ή όχι. Μιλάμε δηλαδή για αυτοτέλεια της αγωγής αποζημίωσης ως ενδίκου μέσου δικαστικής προστασίας.

Προέκταση αυτής της κρίσης είναι το γεγονός ότι η Ένωση οφείλει αποζημίωση όχι απαραίτητα για παράνομες αλλά και για νόμιμες πράξεις των θεσμικών της οργάνων αρκεί να αποδειχθεί η ύπαρξη ζημίας καθώς και ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ ζημίας και πράξης (κανονιστικής, μη κανονιστικής) ή παράλειψης των οργάνων.

Λόγοι ευθύνης

- Ευθύνη από παράνομη πράξη των θεσμικών οργάνων: Δεν έχει σημασία αν η πράξη είναι κανονιστική ή όχι (υποθ. Bergadem C-352/98 P). Απαιτείται απλώς ο παράνομος χαρακτήρας της πράξης.
- Ευθύνη από νόμιμη πράξη: Προέρχεται από την ανάλυση των γενικών αρχών που επικρατούν στο γαλλικό δίκαιο, όπου γίνεται δεκτή η αποζημίωση για νόμιμη πράξη όταν η ζημία που προκαλεί σε ιδιώτη είναι μη φυσιολογική και ειδική. Μη φυσιολογική είναι η ζημία που υπερβαίνει τα όρια των οικονομικών κινδύνων που είναι σύμφυτοι προς τις δραστηριότητες του οικείου τομέα. Ειδική χαρακτηρίζεται η ζημία όταν θίγει έναν κύκλο επιχειρηματιών κατά τρόπο δυσανάλογο σε σχέση με άλλους σε αντίστοιχη θέση ευρισκόμενους επιχειρηματίες

Ζημία

Αποκαθίσταται χρηματικώς. Πρέπει να είναι πραγματική και βέβαιη. Χαρακτηρίζεται είτε ως υλική ή ηθική. Αποκαθίσταται και μελλοντική ζημία αν αποδεικνύεται η βέβαιη επέλευσή της. Προκρίνεται η πλήρης αποζημίωση, δηλαδή η αποζημίωση που επαναφέρει την περιουσία του ζημιωθέντος στο ίδιο σημείο όπου βρισκόταν πριν την επέλευση της ζημίας. Στην αποζημίωση περιλαμβάνονται και τα αποδεικνυόμενα έξοδα λόγω ατυχήματος (υποθ. C-308/87 Grifoni). Το βάρος της απόδειξης της ζημίας φέρει ο ενάγων. Ο κανόνας όμως αυτός εφαρμόζεται κατά ελαστικότερο τρόπο, οσάκις το ζημιογόνο γεγονός είναι δυνατό να οφείλεται σε περισσότερες από μια αιτίες, το δε θεσμικό όργανο δεν προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία που να επιτρέπουν την κατάδειξη του ζημιογόνου γεγονότος, παρά τη δυνατότητά του να το πράξει (F-30/08 Νανόπουλος).

Αιτιώδης συνάφεια

Η Ένωση ευθύνεται για ζημίες που απορρέουν κατά τρόπο επαρκώς άμεσο από την συμπεριφορά των θεσμικών οργάνων. Η αιτιώδης συνάφεια μπορεί να διακοπεί για τρεις λόγους:

1. Λόγω παρέμβασης ενέργειας τρίτου μεταξύ της παράνομης πράξης ή παράλειψης της επελθούσας ζημίας.
2. Αν συντρέχει πταίσμα του ίδιου του ζημιωθέντος (C-104/89)
3. Ανωτέρα βία: Είναι έκφανση της αρχής της αναλογικότητας. Δεν περιορίζεται μόνο στην απόλυτη αδυναμία, αλλά πρέπει να επεκτείνεται σε ασυνήθιστα περιστατικά, ανεξάρτητα από τη βούληση του ζημιώσαντος και των οποίων οι συνέπειες δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν, μολονότι έχει επιδειχθεί κάθε δυνατή επιμέλεια, παρά μόνο με υπέρμετρες θυσίες

Η αγωγή αποζημιώσεως παραγράφεται μετά από πέντε έτη από την επέλευση της ζημίας του γεγονότος. Η προθεσμία παραγραφής δεν δύναται να αρχίσει πριν επέλθουν τα ζημιογόνα αποτελέσματα της πράξης αυτής. Η προθεσμία διακόπτεται, είτε με την προσφυγή που ασκείται ενώπιον του δικαστηρίου ή με την προηγούμενη αίτηση που ο ζημιωθείς απευθύνει στο αρμόδιο όργανο της Ένωσης.

Έμμεσος έλεγχος κρατών και θεσμικών οργάνων

Ο έλεγχος αυτός επιτυγχάνεται μέσω του θεσμού της προδικαστικής παραπομπής, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό:

A) Το δικαστήριο αποφασίζει επί της ερμηνείας των συνθηκών

B) Το δικαστήριο αποφασίζει επί του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης.

Αυτές οι δύο περιπτώσεις συμβαίνουν όταν δικαστήριο κράτους μέλους αντιμετωπίζει υπόθεση στην οποία ανακύπτουν προβλήματα ερμηνείας Συνθηκών ή κύρους και ερμηνείας πράξεων θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Το Δικαστήριο της Ένωσης αποφασίζει με προδικαστικές αποφάσεις. Μ αυτόν τον τρόπο ελέγχεται έμμεσα αν το κράτος μέλος συμπεριφέρεται σύμφωνα με το γραπτό και άγραφο δίκαιο της Ένωσης, ενώ ελέγχεται και αν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης δρουν κατά το δοκούν.

Η προδικαστική παραπομπή δεν αποτελεί ευθεία προσφυγή προς το Ευρωπαϊκό δικαστήριο, αλλά μέθοδο συνεργασίας μεταξύ κεντρικών και αποκεντρωμένων δικαιοδοτικών οργάνων. Τα αποκεντρωμένα όργανα δεν δύνανται να προβούν σε έλεγχο του κύρους και σε ερμηνεία των πράξεων ή διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς μια τέτοια αρμοδιότητα ανήκει αποκλειστικώς στο Δικαστήριο της Ένωσης.

Αντικείμενο προδικαστικού ερωτήματος

Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου εκτείνεται

- Στην ερμηνεία του πρωτογενούς δικαίου
- Στον έλεγχο του κύρους και την ερμηνεία πράξεων των θεσμικών οργάνων που ορίζει το παράγωγο δίκαιο (κανονισμοί, οδηγίες, αποφάσεις, ακόμα και μη δεσμευτικές πράξεις π.χ. γνώμες, συστάσεις (C-322/88 Grimaldi)).
- Στον έλεγχο κύρους και στην ερμηνεία πράξεων των λοιπών οργάνων όπως η ΕΚΤ ή οργανισμών της ένωσης, οι οποίοι έτσι εντάσσονται στο δίκαιο της ένωσης.
- Στις διεθνείς και στις μικτές συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση

Επίσης το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα να ερμηνεύσει το ενωσιακό δίκαιο ακόμα και όταν η εν λόγω υπόθεση αφορά το εσωτερικό δίκαιο όμως:

- Ο εθνικός δικαστής βούλεται να ερμηνεύσει τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου ή να τις εφαρμόσει ακριβώς όπως εκείνες του ενωσιακού δικαίου (π.χ. στο πεδίο του ανταγωνισμού)
- Ο εθνικός νομοθέτης δεσμεύει τον εθνικό δικαστή να ακολουθεί την ερμηνεία του Δικαστηρίου
- Ο ίδιος ο δικαστής θεωρεί αναγκαία την ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου για την επίλυση της εσωτερικής διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του και παραπέμπει λόγω αυτού ερώτημα στο δικαστήριο

Σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ το δικαστήριο έχουν την ευχέρεια να στείλουν προδικαστικά ερωτήματα όταν υπάρχουν εσωτερικά ένδικα μέσα να ασκηθούν και να ικανοποιηθεί ο προσφεύγων και υποχρέωση να στείλουν προδικαστικά ερωτήματα όταν δεν υπάρχουν εσωτερικά ένδικα μέσα προς άσκηση. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχουν υποχρέωση αποστολής προδικαστικού ερωτήματος μόνο τα ανώτατα δικαστήρια των κρατών μελών αλλά και όσα εθνικά δικαστήρια αποφαινόνται σε πρώτο και τελευταίο βαθμό.

Η νομολογία έχει θεμελιώσει την υποχρέωση όλων των εθνικών δικαστηρίων ανεξαρτήτως βαθμού να παραπέμπουν κάθε ερώτημα σχετικά με τον έλεγχο κύρους πράξεων του παραγωγού δικαίου (κανονισμοί, οδηγίες κλπ), όταν έχουν σοβαρή αμφιβολία για το κύρος και προτίθενται να κρίνουν άκυρη μια τέτοια πράξη (υποθ 314/85 Foto-Frost). Αυτό σημαίνει ότι επί θέμα εγκυρότητας κάθε δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί θετικά, αλλά για να αποφανθεί αρνητικά απαιτείται να στείλει προδικαστικό ερώτημα.

Το τρίτο εδάφιο του άρθρου 267 ΣΛΕΕ θεμελιώνει την τάχιστη απόφαση του Δικαστηρίου σε προδικαστικά ερωτήματα. Ερωτήματα μπορούν να στείλουν κάθε τύπου εθνικά δικαστήρια, αρκεί να είναι δικαστήρια κράτους μέλους. Αυτά τα δικαστήρια, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ένωσης, θα πρέπει να έχουν ιδρυθεί διά νόμου, οι λειτουργοί του να έχουν μονιμότητα και να απολαμβάνουν ανεξαρτησία, να έχει υποχρεωτική δικαιοδοσία, να τηρείται η αρχή της κατ' αντιμωλίας διεξαγωγής της δίκης, οι αποφάσεις του να είναι δεσμευτικές και να είναι αποτέλεσμα εφαρμογής και ερμηνείας αποκλειστικά κανόνων δικαίου. Συνεπώς στην έννοια των δικαστηρίων δεν περιλαμβάνονται οι εισαγγελικές αρχές (14/86 Pretore di Salò) ούτε τα διαιτητικά δικαστήρια. Όμως δύναται να καταστεί αρμόδιο να αποστείλει προδικαστικό ερώτημα και όργανο της εκτελεστικής εξουσίας όταν αυτό εκδίδει απόφαση η οποία δεν μπορεί να προσβληθεί έναντι εθνικού δικαστηρίου ή όταν το κράτος με συνταγματικό κανόνα αναθέτει δικαιοδοτική αρμοδιότητα σε όργανα που δεν καλύπτουν τα κριτήρια που εισήγαγε η νομολογία του δικαστηρίου της Ένωσης.

Το εθνικό δικαστήριο είναι αρμόδιο να κρίνει σχετικά με το προδικαστικό ερώτημα:

- Αν είναι ή όχι αναγκαίο να υποβληθεί
- Το στάδιο της ενώπιον του διαδικασίας, κατά το οποίο το ερώτημα θα υποβληθεί
- Το περιεχόμενο και τη διατύπωση του ερωτήματος

Λόγω της σαφούς κατανομής των εκατέρωθεν αρμοδιοτήτων μεταξύ εθνικού δικαστή και Δικαστηρίου της Ένωσης, το τελευταίο δεν μπορεί να αποφανθεί επί της αιτιολογίας της διατάξεως ή της αποφάσεως περί παραπομπής προς το ζήτημα αν τα προδικαστικά ερωτήματα είναι αναγκαία ή όχι για την επίλυση της διαφοράς. Εξαίρεση αποτελούν οι περιπτώσεις όπου το προδικαστικό ερώτημα δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το ερώτημα είναι υποθετικό, ή όταν το ερώτημα δεν είναι απολύτως αναγκαίο να απαντηθεί για την πρόοδο της δίκης. Επίσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι είναι απαραίτητο τα εθνικά δικαστήρια να αιτιολογούν με σαφήνεια στην παραπεμπτική διάταξη τους λόγους για τους οποίους θεωρούν αναγκαίο να κρίνει το Δικαστήριο επί των ερωτημάτων τους (104/79 Foglia I).

Συγκεκριμένα, για να υποβληθεί προδικαστικό ερώτημα απαιτούνται τέσσερις προϋποθέσεις:

1. Ο εθνικός δικαστής να έχει αμφιβολία ως προς την ερμηνεία ή το κύρος κανόνα του ενωσιακού δικαίου. Ο δικαστής αρχικά θα πρέπει να γνωρίζει αν η επίδικη διαφορά διέπεται από το εθνικό ή το ενωσιακό δίκαιο. Αν διέπεται μερικώς ή αποκλειστικά από το ενωσιακό δίκαιο, τότε αυτός οφείλει να ερμηνεύσει και να ελέγξει το κύρος των πράξεων του δικαίου της ένωσης και σε περίπτωση αμφιβολίας να στείλει προδικαστικό ερώτημα (εκτός από τις περιπτώσεις που υποχρεούνται να στείλει). Τέτοιο θέμα μπορεί να προκύψει είτε από την αυτεπάγγελτη μελέτη εκ μέρους του εθνικού δικαστή του κύρους των διατάξεων του ενωσιακού δικαίου

είτε κατόπιν προβολής τέτοιας θέσης εκ μέρους των διαδίκων.

2. Το ερώτημα θα πρέπει να υποβληθεί στο πλαίσιο εκκρεμούσας δίκης ενώπιον του εθνικού δικαστή. Το ζήτημα αν εκκρεμεί ή όχι δίκη κρίνεται με βάση το εθνικό δίκαιο.
3. Η εκκρεμής δίκη θα πρέπει να αφορά στην επίλυση διαφοράς, διότι το δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, όπως και ο εθνικός δικαστής, να γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερα ούτε να παρέχει συμβουλές. Πρέπει να υπάρχει αντικειμενική ανάγκη για επίλυση διαφοράς. Το δικαστήριο δηλαδή θα πρέπει να ενεργεί στο πλαίσιο ουσιαστικής δικαιοδοτικής λειτουργίας. Μ αυτό το σκεπτικό ακόμα και ο ανακριτής δύναται να αποστείλει προδικαστικό ερώτημα καθώς και ο ίδιος ασκεί δικαιοδοτική λειτουργία.
4. Ο εθνικός δικαστής θα πρέπει να εξετάσει αν όντως χρειάζεται την απόφαση του δικαστηρίου για να αποφασίσει επί του αντικειμένου της διαφοράς.

Η εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου μετά την απάντηση του δικαστηρίου στο προδικαστικό ερώτημα, παραμένει αρμοδιότητα του εθνικού δικαστή. Το δικαστήριο δεν ελέγχει το κύρος των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου.

Η αναγνώριση έλλειψης κύρους πράξεως θεσμικών οργάνων έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα και το όργανο που την εξέδωσε οφείλει να λάβει τις απαραίτητες ενέργειες για να συμμορφωθεί με την απόφαση του δικαστηρίου ενώ ο εθνικός δικαστής και το σύνολο των εθνικών δικαστηρίων οφείλουν να τη θεωρούν ως πράξη άκυρη. Δηλαδή η απόφαση του δικαστηρίου ισχύει *erga omnes*.

Σχετικά με την ερμηνεία διατάξεων, ο εθνικός δικαστής δεσμεύεται από την απόφαση του δικαστηρίου της ένωσης (ερμηνευτικό δεδικασμένο). Δηλαδή ο δικαστής μπορεί να υποχρεωθεί να παρακάμψει τον κανόνα του εσωτερικού δικαίου, διαπιστώνοντας και ο ίδιος την τυχόν μη συμβατότητα του εσωτερικού δικαίου προς το ενωσιακό.

Αν στην εκκρεμούσα υπόθεση μετά το προδικαστικό ερώτημα και την απάντηση προκύψουν νέα στοιχεία τότε ο εθνικός δικαστής δύναται να αποστείλει εκ νέου προδικαστικό ερώτημα με το ίδιο περιεχόμενο.

Οι απαντήσεις στα προδικαστικά ερωτήματα δημιουργούν ένα νομολογιακό προηγούμενο, το οποίο με δυσκολία ανατρέπεται ακόμα και αν μεταγενέστερες διευκρινίσεις επιτρέπουν διαφορετική οπτική. Με τη νομολογία του το δικαστήριο περιόρισε αυτήν την αρχή όσον αφορά τον έλεγχο του κύρους πράξεων του ενωσιακού δικαίου.

Κεφ. 7

Οι σχέσεις του ενωσιακού με το εσωτερικό δίκαιο διέπονται από την αρχή της λογικής μεταξύ τους συναρμογής και διαμορφώνονται μέσα από τους εξής δικαϊκούς μηχανισμούς:

Α) Άμεση ισχύς και αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου

Η ισχύς των κανόνων του ενωσιακού δικαίου ορίζεται στο άρθρο 297 ΣΛΕΕ. Ισχύς σημαίνει ύπαρξη και όχι εφαρμογή. Η ισχύς του πρωτογενούς δικαίου αρχίζει από τότε που ορίζουν οι συνθήκες (τελικές διατάξεις 54 ΣΕΕ και 357 ΣΛΕΕ). Το παράγωγο δίκαιο, όταν είναι νομοθετική πράξη για να ισχύσει, προαπαιτείται δημοσίευση στην επίσημη εφημερίδα της ευρωπαϊκής ένωσης. Εκεί ορίζεται από πότε αρχίζει η ισχύς του. Εάν όχι, αυτή αρχίζει 20 μέρες μετά τη δημοσίευση.

Σχετικά με την υπεροχή του ενωσιακού δικαίου, στην υπόθεση 6/64 Costa/Enel διεφάνη ότι η ένωση διαθέτει ένα θεμελιώδη κανόνα, την υπεροχή, σε περίπτωση σύγκρουσης, του ενωσιακού κανόνα έναντι του εθνικού. Είναι αδιάφορο αν ο ενωσιακός κανόνας ανήκει στο πρωτογενές ή το παράγωγο δίκαιο. Σε αντίθετη περίπτωση η νομική βάση για τη δημιουργία της Ένωσης τίθεται σε αμφισβήτηση. Αυτή η νομολογιακή αρχή επεκτάθηκε με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας ώστε να αφορά το σύνολο του δικαίου της Ένωσης. Συνεπώς, ο εθνικός δικαστής στην ανωτέρω

περίπτωση αν εφαρμόζεται ο ενωσιακός κανόνας, οφείλει να παρακάμψει τον εθνικό κανόνα και να εφαρμόσει τον ενωσιακό. Η εθνική διάταξη δεν καθίσταται ανενεργή ή άκυρη απλά δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή. Η αρχή της υπεροχής ισχύει ανεξαρτήτως αν απονέμονται στους ιδιώτες δικαιώματα. Μέσω αυτής, ελέγχεται εμμέσως η ενδεχόμενη κρατική παράβαση και σε περίπτωση ασυμβατότητας επιτυγχάνεται η συμμόρφωση του κράτους και η συναρμογή ενωσιακού και εθνικού δικαίου.

Β) Άμεση εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου και άμεσο αποτέλεσμα

Ισχύς και εφαρμογή ως έννοιες διαφέρουν. Ισχύς σημαίνει ύπαρξη. Μπορεί ένας κανόνας να υπάρχει, δηλαδή να ισχύει, όμως να μην εφαρμόζεται επειδή απαιτείται η λήψη περαιτέρω εκτελεστικών μέτρων.

Άμεση εφαρμογή σημαίνει ότι κατ' αρχήν ο ενωσιακός κανόνας εφαρμόζεται στην εσωτερική έννομη τάξη χωρίς να είναι αναγκαία οποιαδήποτε πράξη προς αυτό εκ μέρους του κράτους μέλους. Τούτο όμως δεν αποκλείει την ανάγκη τα κράτη μέλη να θεσπίσουν, αν απαιτείται, μέτρα εκτέλεσης ή μεταφοράς ενωσιακών πράξεων στο εθνικό δίκαιο. Για παράδειγμα μπορεί να απαιτείται η έκδοση εκτελεστικού κανονισμού για την εφαρμογή του βασικού κανονισμού. Όπως και να έχει πάντως, η λήψη μέτρων από πλευράς κράτους, αρχικά, πρέπει να προβλέπεται. Άμεσης εφαρμογής τυγχάνει ο κανονισμός, καθώς εφαρμόζεται απευθείας στο εσωτερικό των κρατών μελών χωρίς να είναι αναγκαία (πέρα από εκεί που προβλέπεται) η λήψη εκτελεστικών μέτρων. Μάλιστα η λήψη μέτρων για την μεταφορά κανονισμού όταν αυτό δεν προβλέπεται συνιστά παράβαση της Συνθήκης (39/72 Επιτροπή/Ιταλίας). Συνεπώς, ο κανονισμός γεννά απευθείας δικαιώματα για τους ιδιώτες έναντι του κράτους (κάθετη άμεση εφαρμογή) ή απευθείας υποχρεώσεις των ιδιωτών έναντι του κράτους (αντίστροφη κάθετη εφαρμογή) ή απευθείας δικαιώματα ιδιωτών έναντι ιδιωτών (οριζόντια άμεση εφαρμογή).

Το άμεσο αποτέλεσμα είναι μια έννοια που αναδύεται τόσο σε περιπτώσεις του πρωτογενούς όσο και του παραγώγου δικαίου και αφορά αποκλειστικά την απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες και όχι την αναγνώριση υποχρεώσεων σ αυτούς. Ειδικότερα:

- Πρωτογενές δίκαιο

Όπως διαφαίνεται από την υπόθεση Van Gend en Loos κανόνες της Συνθήκης που είναι σαφείς, ανεπιφύλακτοι και δεν εξαρτώνται από περαιτέρω εκτελεστικές πράξεις του εθνικού δικαίου(ρυθμιστική πληρότητα), γεννούν απευθείας δικαιώματα στους ιδιώτες τα οποία αυτοί μπορούν να προβάλλουν έναντι των εθνικών δικαστηρίων και συνεπώς να υποχρεώσουν είτε τα κράτη μέλη είτε άλλους ιδιώτες που τα καταπατούν να συμμορφωθούν προς αυτά(κάθετο άμεσο αποτέλεσμα/οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα). Συνεπώς, μέσα από την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου, επιτυγχάνεται η συναρμογή ενωσιακού και εθνικού δικαίου, ενώ το κράτος μέλος υποχρεούται να παραμερίσει τον εθνικό κανόνα και να εφαρμόσει απευθείας τον ενωσιακό. Μάλιστα, λόγω αυτής της παράβασης μπορεί να τύχει και άλλου τύπου κυρώσεων.

- Παράγωγο δίκαιο

Αφορά οδηγίες οι οποίες δεν έχουν μεταφερθεί, η μεταφορά τους έχει καθυστερήσει ή δεν έχουν ορθά μεταφερθεί στο εσωτερικό δίκαιο και οι οποίες απονέμουν δικαιώματα υπέρ φυσικών ή νομικών προσώπων(51/76 Verbond nederlandse ondernemingen). Οι ιδιώτες μπορούν να προβάλλουν τα δικαιώματα από αυτές τις πλημμελώς μεταφερθείσες οδηγίες έναντι του κράτους ανεξάρτητα αν η για το γεγονός αυτό ευθύνεται το ίδιο το κράτος, ΟΤΑ(103/88 Fratelli/Constanzo) ή φορέας που υπόκειται στην εποπτεία ή τον έλεγχο του κράτους ή που έχει δυνάμει αναθέσεως με πράξη της δημόσιας αρχής εξαιρετικές εξουσίες σε σχέση με εκείνες που απορρέουν από τους εφαρμοστέους στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών κανόνες και τούτο ανεξάρτητα από τη νομική μορφή των οργανισμών αυτών (C-188/89 Foster κλη/British Gas). Μ αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται ο ιδιώτης και το κράτος

αναγκαστικά συμμορφώνεται προς την υποχρέωσή του για ορθή μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο. Η ορθή μεταφορά συνεπάγεται την θέσπιση προς ισχύ διατάξεων που είναι πλήρεις, σαφείς και χωρίς όρους. Επίσης, το άμεσο αποτέλεσμα σ αυτήν την περίπτωση ενεργεί μόνο προς όφελος των ιδιωτών όχι προς όφελος του κράτους (αντίστροφο κάθετο αποτέλεσμα). Όντως, θα ήταν πρακτικά παράλογο ένα κράτος που δεν μεταφέρει επαρκώς οδηγία που του επιτρέπει να επιβάλλει υποχρεώσεις στους ιδιώτες να επωφεληθεί από αυτήν την παράβαση προς το ενωσιακό δίκαιο.

Το Δικαστήριο της ένωσης δεν εξομοίωσε τις οδηγίες με τους κανονισμούς διότι:

A) το άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών τίθεται σε ισχύ αφού περάσει η προθεσμία μεταφοράς τους στο εσωτερικό δίκαιο. Ο μόνος λόγος να τεθεί σε ισχύ νωρίτερα είναι αν το κράτος μέλος λάβει μέτρα τα οποία προφανώς έρχονται σε αντίθεση με το περιεχόμενο και τα δικαιώματα που αναγνωρίζει η οδηγία στους ιδιώτες

B) Το άμεσο αποτέλεσμα ενεργεί πάντα κατά του κράτους και των παραφυάδων του, ποτέ υπέρ του. Μάλιστα, δεν υπάρχει οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα, δηλαδή δεν ενεργεί στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών ακόμα και αν οι διατάξεις της οδηγίας είναι σαφείς, άνευ όρων και απροϋπόθετοι. Αυτό ισχύει ώστε το κράτος μέλος να συμμορφώνεται αποτελεσματικώς προς την υποχρέωση μεταφοράς της οδηγίας (152/84 Marschall). Η οδηγία επίσης δεν απευθύνεται σε ιδιώτες αλλά στο κράτος. Άρα δεν μπορεί να επιβάλλει υποχρεώσεις εις βάρος τους(152/84 Marschall). Τέλος, αν συνέβαινε το παραπάνω τότε η ένωση θα ενεργούσε πέραν των αρμοδιοτήτων της καθώς έχει δυνατότητα να επιβάλει στους ιδιώτες υποχρεώσεις μόνο όταν εκδίδει κανονισμούς(C-91/92 Facini Dori).

Αν το κράτος δεν μεταφέρει την οδηγία μέχρι την πάροδο της προθεσμίας προς αυτό, ο ιδιώτης μπορεί να προβάλλει εναντίον

του όλα τα δικαιώματα που αυτή του αναγνωρίζει απ' ευθείας, δηλαδή χωρίς την ανάγκη οποιασδήποτε πράξης εκ μέρους του κράτους.

Γ) Αν οι διατάξεις της οδηγίας δεν είναι πλήρεις, σαφείς και απροϋπόθετες ή αφορούν δικαιώματα μεταξύ ιδιωτών, ο ιδιώτης προστατεύεται μέσω του μηχανισμού της σύμφωνης προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας. Η σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία περιλαμβάνει πέρα των άλλων την αυτεπάγγελτη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου από τον εθνικό δικαστή και την εξωσυμβατική ευθύνη του κράτους μέλους λόγω παραβάσεως του ενωσιακού δικαίου. Ειδικότερα:

- Σε διαφορές μεταξύ κρατών μελών και ιδιωτών

Κατά τη νομολογία τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν κάθε γενικό ή ειδικό μέτρο κατάλληλο να εξασφαλίσουν την εκπλήρωση της υποχρέωσης προς συμμόρφωση στο περιεχόμενο της οδηγίας. Αυτή η υποχρέωση του κράτους δεσμεύει όλες τις αρχές του, νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική. Αυτή την υποχρέωση οφείλει να την πράξει κατά το μέτρο του δυνατού υπό το φως του κειμένου και του σκοπού της οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που επιδιώκεται από την τελευταία, συμμορφούμενο προς τη Συνθήκη. Στην υπόθεση C-212/04 Αδενέλερ κρίθηκε ότι η σύμφωνη προς το δίκαιο ερμηνεία είναι επιταγή σύμφυτη με το σύστημα της Συνθήκης.

Κατά το Δικαστήριο, η υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να ερμηνεύουν το εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με την οδηγία και υπό το φως της, υφίσταται από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της τελευταίας στο εσωτερικό δίκαιο (C-212/04 Αδενέλερ). Πριν από αυτό το σημείο, υφίσταται απλώς ευχέρεια, εκτός από την περίπτωση που ενέργειες του κράτους διακυβεύουν σοβαρά την αποτελεσματικότητα της οδηγίας όταν μεταφερθεί (Inter-Environment Wallonie C-129/96).

Μάλιστα, σε αντίθεση με τη ρύθμιση του άμεσου αποτελέσματος όπου για να τεθεί σε εφαρμογή, απαιτείται να απονέμονται

δικαιώματα στους ιδιώτες, ο δικαϊκός μηχανισμός της σύμφωνης με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας δεν απαιτεί η οδηγία να απονέμει δικαιώματα στον ιδιώτη για να τα επικαλεσθεί. Αρκεί η ρύθμιση να επιβάλλει συγκεκριμένη υποχρέωση σε κράτος μέλος (Delena Wells, C-201/02). Από την οδηγία 85/337/ΕΟΚ η Delena Wells δεν αποκτούσε δικαιώματα απ ευθείας, αλλά γεννιόταν υποχρέωση ώστε το κράτος να μην εφαρμόζει σχέδια βλαπτικά στο περιβάλλον. Το κράτος δεν συμμορφώθηκε και η Delena Wells ζημιώθηκε.

Με λίγα λόγια, το κράτος οφείλει να συμμορφωθεί προς τον ανώτερο συνταγματικό κανόνα ή προς το δίκαιο της ένωσης. Οποιαδήποτε ζημία προκληθεί σε τρίτον από τέτοια ενέργεια δεν επιφέρει τον δικαϊκό μηχανισμό της σύμφωνης προς το δίκαιο ερμηνείας, απλά αποτελεί συνέπεια της υποχρέωσης συμμόρφωσης.

- Σε διαφορές μεταξύ ιδιωτών

Όπως προαναφέρθηκε δεν υπάρχει η έννοια οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα στην ενωσιακή έννομη τάξη σχετικά με την μεταφορά οδηγιών. Συνεπώς για να προστατευθεί ο ιδιώτης, μπορεί να προκαλέσει ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων *ad hoc* εκπλήρωση συμμόρφωσης του κράτους και διείσδυση του ενωσιακού δικαίου στο εσωτερικό, επικαλούμενος και πάλι τη σύμφωνη με το δίκαιο της ένωσης ερμηνεία του εθνικού δικαίου (υποθ. *Marleasing*, C-106/89).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εθνικός δικαστής υποχρεούται να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο κατά το μέτρο του δυνατού, υπό το φως της οδηγίας. Δηλαδή απαιτεί από τον εθνικό δικαστή να χρησιμοποιεί κάθε μέθοδο ερμηνείας ή αρχή του εθνικού δικαίου για να επιτύχει το σκοπό του και να λάβει εφόσον γίνει αναγκαίο το σύνολο των κανόνων του εθνικού δικαίου, ακόμη και εκείνων που δεν έχουν θεσπιστεί για τη μεταφορά μιας οδηγίας, ακόμα και κανόνες που τέθηκαν εκτός του πλαισίου αυτής και μπορούν να οδηγήσουν στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Υπάρχουν βέβαια τρεις κατηγορίες ορίων στην ερμηνεία που επιχειρεί ο εθνικός δικαστής:

1. Οφείλει να ερμηνεύει το εσωτερικό δίκαιο σύμφωνα με την οδηγία εφόσον καταστεί υποχρεωτική η μεταφορά της. Μέχρι τότε έχει ευχέρεια. Εξάιρεση η υπόθεση *Inter-Environmental Wallonies* που θεσπίζει την υποχρέωση αποχής του κράτους από ρυθμίσεις που διακυβεύουν την ορθή και αποτελεσματική εφαρμογή της.
2. Οφείλει να το ερμηνεύει κατά το μέτρο του δυνατού. Δηλαδή δεν πρέπει να κάνει το αδύνατο και να το ερμηνεύσει *contra legem*.
3. Ειδικότερα, σχετικά με τους ποινικούς κανόνες, σύμφωνα με το άρθρο 7 της ΕΣΔΑ, το ενωσιακό δίκαιο δύναται να υποχωρήσει έναντι του εθνικού όταν το τελευταίο επιβάλλει ευνοϊκότερη ποινή στον δράστη σε σχέση με το πρώτο. Αυτό συμβαίνει γιατί η ΕΣΔΑ αποτελεί υπέρτερο κανόνα από την οδηγία και έτσι η αναδρομική εφαρμογή ηπιότερου ποινικού κανόνα ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης υπερισχύει.

Τώρα, το γεγονός ότι ορισμένες φορές στο πλαίσιο της διαφοράς ο αντισυμβαλλόμενος ή τρίτος υφίσταται δυσμενείς συνέπειες εκ της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, ενώ άλλος ιδιώτης επωφελείται, είναι συνέπεια της λειτουργίας της ενωσιακής έννομης τάξης και της υπεροχής των κανόνων της, η οποία έχει γίνει αποδεκτή από το κράτος με την προσχώρησή του στην ένωση.

- Αυτεπάγγελτη ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της ένωσης από τον εθνικό δικαστή

Αυτεπάγγελτη εφαρμογή αποτελεί άλλοτε ευχέρεια και άλλοτε υποχρέωση για τον εθνικό δικαστή. Κανόνας, σύμφωνα με τη νομολογία του δικαστηρίου, είναι η ευχέρεια του δικαστή να εφαρμόσει το ενωσιακό δίκαιο. Μάλιστα, υπάρχει και η δικλείδα ασφαλείας, σε περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο βγάλει απόφαση αντίθετη προς το ενωσιακό δίκαιο και αυτή αποκτήσει

ισχύ δεδεδεικμένου, τότε αυτή η απόφαση δεν ακυρώνεται. (C-234/04, Kapferer)

Κατά το Δικαστήριο, ο εθνικός δικαστής έχει την υποχρέωση αυτεπάγγελτης εφαρμογής των αναγκαστικού δικαίου κανόνων του ενωσιακού δικαίου που έχουν άμεσο αποτέλεσμα κατ εφαρμογή του άρθρου 4 παρ. 3 ΣΕΕ, ανεξάρτητα αν τέτοια δυνατότητα του δίδεται ή όχι από το εθνικό δίκαιο.

Δ) Εξωσυμβατική ευθύνη του κράτους μέλους

Όταν το κράτος μέλος παραβιάζει το ενωσιακό δίκαιο, με συνέπεια ο ιδιώτης να απωλέσει δικαιώματα ή να μην τύχει της προβλεπόμενης από το δίκαιο της ένωσης έννομης προστασίας, η ευθύνη του κράτους τελικά αναδύεται ως υποχρεωτική όχι μόνο για την αποκατάσταση της ζημίας του ζημιωθέντος ιδιώτη, αλλά και με στόχο τη συμμόρφωση του κράτους στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ακόμα και αν ο δικαστής αδυνατεί να προβεί σε σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία, το κράτος υπέχει εξωσυμβατική ευθύνη.

Νομική βάση

Ιστορικά, αποτελεί η υπόθεση Humblet(6/60) με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι εάν το ίδιο διαπιστώσει ότι μια νομοθετική ή διοικητική πράξη των αρχών του κράτους μέλους είναι αντίθετη προς το κοινοτικό (σήμερα ενωσιακό) δίκαιο, το κράτος αυτό υποχρεούται, δυνάμει του τότε άρθρου 86 ΕΚΑΧ να ανακαλέσει την εν λόγω πράξη και να επανορθώσει τα εν λόγω παράνομα αποτελέσματά της. Παρόμοια απόφαση ήταν και η 39/72 Επιτροπή/Ιταλίας.

Η απόφαση Russo (60/75) κατέστησε ρητώς την αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων να κρίνουν αγωγή αποζημίωσης του ζημιωθέντος, αφού αυτή καταγνωστεί από το δικαστήριο της ένωσης μέσω της διαδικασίας προσφυγής. Το κράτος ευθύνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου για την ευθύνη του δημοσίου.

Όμως, η σύγχρονη νομολογία με τις υποθέσεις francovich(C-6/90) και bonifaci(C-9/90) οδήγησε στην θέσπιση του άρθρου 19 παρ. 1 ΣΕΕ που ορίζει ότι τα κράτη μέλη προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της ένωσης. Συνεπώς τα κράτη υποχρεώνονται να διαθέτουν τέτοια ένδικα βοηθήματα.

Πάντως, η υπόθεση francovich θεμελίωσε ότι η αξίωση προς αποζημίωση και η ένδικη άσκησή της ενώπιον του εθνικού δικαστή στηρίζεται σε αρχή που είναι σύμφυτη με το σύστημα της συνθήκης και έχει τη νομική βάση στο ίδιο το δίκαιο της ένωσης. Συγκεκριμένα, σήμερα η νομική βάση της εξωσυμβατικής ευθύνης πηγάζει σύμφωνα με τη νομολογία από τη Συνθήκη και ιδίως από την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας και από την αρχή της αποτελεσματικότητας η οποία βαρύνει τα κράτη μέλη, τα οποία μέσω των δικαστηρίων πρέπει να επιτυγχάνουν πλήρη εφαρμογή των κανόνων του ενωσιακού δικαίου. Οι αποφάσεις που έδωσαν αυτή τη νομολογία είναι η Van Gend en Loos και η Francovich.

Ειδικότερα η υπόθεση Francovich καθιερώνει ρητά την εξωσυμβατική ευθύνη των κρατών μελών για τις περιπτώσεις που τα κράτη δεν έχουν συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις τους δυνάμει του ενωσιακού δικαίου, δεν στηρίζει την εξωσυμβατική ευθύνη στο άμεσο αποτέλεσμα των παραβιασθέντων κανόνων και προσδιόρισε τις προϋποθέσεις για το παραδεκτό της αγωγής αποζημίωσης. Μάλιστα αγωγές σχετικά με αποζημίωση και άμεσο αποτέλεσμα μπορούν να σωρευτούν στο ίδιο δικόγραφο.

Προϋποθέσεις

Σε περίπτωση μη έγκαιρης μεταφοράς οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη, το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει την αναγνώριση αξιώσεως προς αποζημίωση εφόσον συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις:

A) Αναγνωρίζονται δικαιώματα στους ιδιώτες: Η απονομή δικαιωμάτων έχει σημασία μόνο για τη χρηματική αποκατάσταση της ζημίας των ιδιωτών.

Β) Το περιεχόμενο των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η οδηγία στα φυσικά και νομικά πρόσωπα πρέπει να μπορεί να προσδιοριστεί βάσει των διατάξεων της οδηγίας (υποθ. Brasserie du Pecheur-Factortame).

Γ) Η μη εκπλήρωση της υποχρέωσης συμμόρφωσης (παράβαση) να είναι κατάφωρη: Για να κρίνουμε τον κατάφωρο χαρακτήρα μιας παράβασης, πρέπει αρχικά να ελέγξουμε το αντικείμενο αυτής. Για παράδειγμα, αν το αντικείμενο της παράβασης είναι η έκδοση ή η διατήρηση εθνικής διάταξης αντίθετης προς το ενωσιακό δίκαιο τότε αυτή είναι μια κατάφωρη παραβίαση των κανόνων του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου(C-424/97 Haim). Η υπόθεση francovich θεμελίωσε τον κατάφωρο χαρακτήρα της παραβίασης, όταν αντικείμενο αυτής είναι η παράλειψη μεταφοράς οδηγίας ή η πλημμελής μεταφορά αυτής στο εσωτερικό δίκαιο.

Πέρα από το συγκεκριμένο αντικείμενο παράβασης, για να στοιχειοθετηθεί κατάφωρη παραβίαση, θα πρέπει η πράξη ή η παράλειψη που τη συνιστούν να καταλογίζεται είτε στον εθνικό νομοθέτη(francovich), είτε στην εθνική εκτελεστική εξουσία περιλαμβανομένων και των αρχών της τοπικής αυτοδιοίκησης και των ΝΠΔΔ(Hedley, Haim), είτε στα εθνικά δικαστήρια(Brasserie du Pecheur). Επίσης, γίνεται δεκτό ότι η παράβαση μπορεί και να προέρχεται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα που ασκούν δημόσια εξουσία(AGM-COS.MET).

Κριτήρια κατάφωρης παραβίασης

Κατά το Δικαστήριο, το περιθώριο εκτιμήσεως του κράτους μέλους συνιστά σημαντικό κριτήριο για τη διαπίστωση ύπαρξης κατάφωρης παραβίασης του ενωσιακού δικαίου και κατ' ακολουθία, της υποχρέωσης συμμόρφωσης προς το τελευταίο. Στην περίπτωση κατά την οποία, αυτό δεν αντιμετωπίζει κανονιστικής φύσεως επιλογές και διαθέτει αισθητά μειωμένο, αν όχι ανύπαρκτο, περιθώριο εκτιμήσεως, απλή παραβίαση της υποχρέωσης συμμόρφωσης μπορεί να αρκεί προς διαπίστωση της υπάρξεως κατάφωρης παραβίασης. Αντίθετα αν αυτό διαθέτει περιθώρια

διακριτικής ευχέρειας, η προϋπόθεση περί κατάφωρης παραβίασης απαιτεί την ύπαρξη και απόδειξη πρόδηλης και σοβαρής υπέρβασης εκ μέρους κράτους μέλους των ορίων που επιβάλλονται στη διακριτική του ευχέρεια. Άλλα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη είναι ο βαθμός σαφήνειας και ακρίβειας του παραβιασθέντος κανόνα, ο ηθελημένος ή ακούσιος χαρακτήρας της διαπραχθείσας παραβιάσεως ή της προκληθείσας ζημίας, το συγγνωστό ή ασύγγνωστο ενδεχόμενης νομικής πλάνης, το γεγονός ότι η στάση ενός θεσμικού οργάνου μπορεί να συντέλεσε στη θέσπιση ή τη διατήρηση αντίθετων προς το ενωσιακό δίκαιο εθνικών μέτρων ή πρακτικών. Η έννοια του πταίσματος συνιστά στοιχείο για την εκτίμηση του κατάφωρου χαρακτήρα της παράβασης, όχι προϋπόθεση για την ενεργοποίηση της εξωσυμβατικής ευθύνης του κράτους.

Δ) Πρέπει να υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβάσεως της υποχρέωσης του κράτους και της βλάβης που υπέστησαν οι ζημιωθέντες: Η ζημία δηλαδή απορρέει κατά τρόπο άμεσο από την κατάφωρη παραβίαση του ενωσιακού δικαίου από το κράτος. Η αποκατάσταση της ζημίας γίνεται με χρήμα. Κατά την πάγια νομολογία, η αποκατάσταση της ζημίας που υφίστανται ιδιώτες από παραβάσεις του ενωσιακού δικαίου πρέπει να είναι ανάλογη προς τη βλάβη που υπέστησαν, ώστε να διασφαλίζεται αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων τους. Άρα επιτάσσεται η ικανοποίηση τόσο της θετικής ζημίας όσο και των διαφυγόντων κερδών, των τόκων και των εξόδων. Μάλιστα απαγορεύεται η ύπαρξη εθνικών ρυθμίσεων που να περιορίζουν γενικώς την υποχρέωση αποζημιώσεως στις ζημιές που προξενούνται σε ορισμένα ειδικώς προστατευμένα έννομα αγαθά.

Αρμόδιο για την εκδίκαση της αγωγής αποζημίωσης είναι το εθνικό δικαστήριο με την προϋπόθεση ότι τα κριτήρια προς αυτό δεν είναι λιγότερο ευνοϊκά από εκείνα που αφορούν παρόμοιες περιπτώσεις απαιτήσεων στηριζόμενων στο εσωτερικό δίκαιο. Για την εκτίμηση της ζημίας κατά το δικαστικό της υπολογισμό λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος που παρήλθε μεταξύ του ζημιογόνου γεγονότος και χρόνου υπολογισμού της επελθούσας ζημίας.

Υπάρχει ρητώς αναγνωρισμένη και η παραδειγματική αποζημίωση η οποία εξυπηρετεί αποκλειστικά προληπτικούς ή κυρωτικούς σκοπούς. Επιδικάζεται συνήθως:

1. Επί ρητής νομοθετικής εξουσιοδότησεως
2. Επί αυθαίρετων υπερβάσεων αρμοδιότητας από κρατικούς υπαλλήλους
3. Επί αδιοπρακτικής συμπεριφοράς διέπουσας από τον υπολογισμό ότι το κέρδος που θα προέκυπτε από την παράνομη συμπεριφορά υπερβαίνει την αναμενόμενη υποχρέωση προς αποκατάσταση της ζημίας.

Η παραδειγματική αποζημίωση είναι αυστηρά προσωπική και το ύψος της διέπεται από την περιουσιακή κατάσταση των διαδίκων. Επιδικάζεται από την εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους. Οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν την άσκηση παρόμοιων ένδικων βοηθημάτων της εσωτερικής έννομης τάξης(αρχή ισοδυναμίας) και δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η ενωσιακή έννομη τάξη (αρχή αποτελεσματικότητας).

Κατά το Δικαστήριο οι προϋποθέσεις αυτές είναι επαρκείς και αναγκαίες για τη θεμελίωση της αξίωσης αποζημιώσεως, χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα θεμελιώσεως της ευθύνης του κράτους υπό προϋποθέσεις λιγότερο αυστηρές βάσει της εθνικής νομοθεσίας.